

Udvalgskategorier og tilknytning

Journal of Anthropological Psychology

No. 1, 1996,

Department of Psychology

University of Aarhus

Abstract

Denne artikel drejer sig om den erkendelse og den erkendelses-interesse, der ligger bag især pattedyrenes måde at forbinde sig med verden på – ikke mindst i deres tilknytningsadfærd og den erkendende virk-somhed der ligger heri. Især undersøger Schultz sammenhængen mellem sin egen skelnen mellem symbolsk og kategorisk erkendelse og Mammens skel-nen mellem sansekategorier og udvalgskategorier..

Target-artiklen

Erik Schultz	Udvalgskategorier og tilknytning	2
--------------	----------------------------------	----------

Udvidet kommentar

Jens Mammen	Udvalgskategorier og logik eller Oberst Danckwardts og harens sørgelige skæbner	18
-------------	---	-----------

Kommentarerne

Dorthe Berntsen	Dyrs begreber	27
-----------------	---------------	-----------

Preben Bertelsen	Vanskelighederne med udlægningen af teorien om sanse- og udvalgskategorier	30
------------------	--	-----------

Niels Engelsted	Almenpsykologi fra ringsiden	34
-----------------	------------------------------	-----------

Jan Tønnes Hansen	Erkendelsesprocessers tilknytningsforhold og tidsforankring	37
-------------------	---	-----------

Simo Køppe	Det psykiske	41
------------	--------------	-----------

Asger Neumann	AGF forever	44
---------------	-------------	-----------

Replikken

Erik Schultz	Replikker til kommentarerne	46
--------------	-----------------------------	-----------

Erik Schultz

Psykologisk Laboratorium, Københavns Universitet

Udvalgskategorier og tilknytning

1. Indledning

Der er en vis åndsbeslægtethed blandt de psykologer, som leverer artikler og kommentarer i dette tidsskrift. Alligevel kan dialogen mellem os undertiden være meget brydsom, fordi vi iscenesætter os med forskellige centralbegreber, der ofte bliver en slags akademiske kendemærker. Siger man for eksempel udvalgskategori, må man også sige Mammen.

Ambitionen for Mammen er imidlertid næppe, at han vil have dette begreb for sig selv. Tværtimod; og særligt irriterende må det være for ham, hvis kolleger uden opmærksomhed på begrebet bevæger sig rundt i temaer, hvor Mammen finder begrebet centralt.

Siden 1983 har Mammen i skrift og andre akademiske gerninger forsøgt at give nævnte begreb en central plads i psykologien med henblik på at beskrive det særlige, eksklusive ved den menneskelige erkendelse; "den menneskelige sans" som Mammen Marx-inspireret kalder det. (Mammen, 1983). Eksklusiviteten skal forstås i forholdet til dyrelivets sans, som i Mammens forståelse ikke rummer udvalgskategorielle erkendelse. Det ser imidlertid ud som om, at Mammen de senere år er begyndt at give køb på eksklusivitetsopfattelsen gennem samarbejdet med Engelsted omkring begreberne interface og interspace. (Engelsted, 1997,1998; Mammen, 1997,1998). Min forståelse af forbrødringen i dette samarbejde ser således ud: Engelsted finder den udvalgskategorielle erkendelse karakteriserende for det psykiske generelt, og således også for den første og derfor mest primitive psyke, og den opstod som bekendt i følge Engelsted meget længe før mennesket så dagens lys. Den daterer sig helt tilbage til tidernes morgen, hvor encellede organismer fik spontan aktivitet. Det er uklart for mig, om Mammen dybest set accepterer denne inklusivitet. Under alle omstændigheder finder han tilsyneladende, at Engelsteds spontanitetspointe virker berigende for forståelsen af begrebet om udvalgskategori. Jeg skal dog senere belyse, at spørgsmålet om inklusivitet henholdsvis eksklusivitet er ret afgørende for min forståelse af Mammens centralbegreb.

Jeg har de senere år (Schultz, 1997, 1998) interesseret mig meget for det menneskelige tilknytningsliv, og det er netop en tematik, som i følge Mammen beriges ved begrebet om det udvalgskategorielle. Det har imidlertid forvoldt mig vanskeligheder at indarbejde begrebet i mine overvejelser; faktisk så meget at det indtil nu er blevet ignoreret. Derfor synes jeg, at tilbudet om at forfatte en targetartikel i dette tidsskrift er en kærkommen anledning til at diskutere mine vanskeligheder med begrebet om udvalgskategorielle erkendelse i forhold til tilknytningslivet. Det bliver en diskussion, hvor jeg dels vil prøve at få begrebet placeret i mine egne overvejelser om tilknytning og dels beskrive, hvordan det kan berige min opfattelse. Denne artikels behandling af tilknytningslivet

kommer således til at basere sig i en afklaring af mit forhold til Mammen, men mange andre kollegers begreber bliver også berørt undervejs.

2. Forbundet i adskilthed

Alle med den antropologiske psykologi åndsbeslægtede kolleger mener, at mennesket på samme tid er forbundet i helhedsgivende kontekster og adskilte selvstændige individer. Vi er hinanden stærkt forbundne, men skal dog ikke sidde lårene af hinanden. Det er næsten en trivialitet at nævne det, selvom vi siger det på forskellige måder. Engelsted (1989, 1997) ser den psykiske organisme som en slags isoleret skabning, der er skabt af et stofskift kredsløb, som det skal finde tilbage til. Fog (1986) belyser, hvorledes vi er adskilt i forbundethed. Andre kunne nævnes; vi siger det alle på en eller anden måde.

Mammen kommer for mig at se til at opfatte det på en måde, der kan karikeres ved at vende Fogs parafrase: vi er forbundet i adskilthed, ikke adskilt i forbundethed. Denne vending er efter min mening problematisk, og Mammen vil næppe heller selv vedkende sig den. Det følgende skal imidlertid prøve at belyse rimeligheden i påstanden.

3. Tre psykiske niveauer

Engelsted (1989, 1997, 1998) påpeger tre psykiske niveauer i livets udviklingshistorie. Essentielt er det psykiske eksklusivt en egenskab dyrelivet har, mens plantelivet mangler psyke. Planten på marken er så stærkt forbundet i sit stofskiftemæssige kredsløb, så psykiske kvaliteter umuligt kan udvikles. Den er forbundet med en rod i direkte interface kontakt til den ene vigtige del af sit kredsløb, og solens lys rammer den i ligeså direkte interface kontakt. Disse to direkte forbindelser til kredsløbet giver det input, som den kan lave næringsstof af. Dyret er for så vidt i samme situation, når det har interface kontakt til mad og drikke. Så kan også dyrets organisme lave næringsstoffer.

Problemet for dyret er imidlertid, at det i sin udgangsposition er blevet væk fra interface kontakten. Det bliver nødt til at etablere den, og det giver dyret et interspace problem. Det skal fra en adskilt position etablere forbundetheden. For at løse dette problem får dyret psyke; psyken er så at sige løsningen. Den basale psykes karakteristikum er at kunne etablere den manglende forbundethed i det økologiske kredsløb. Dyret på dette basale psykiske niveau er i sandhed med Fogs parafrase adskilt i forbundethed. Det er nemlig forbindelsen, der er

blevet brudt, men den er der på forhånd. At kunne knytte en brudt forbindelse er derfor det funktionelt væsentlige ved den basale psyke, og det vedbliver at være et fundament i de to højere psykiske niveauer, som dyrene udvikler hos pattedyrene og mennesket.

Jeg holder meget af og med denne bestemmelse af det psykiske, selvom jeg (Schultz, 1988) før min tilegnelse af Engelsted har undladt at bruge begrebet "det psykiske" helt ned på det basale dyrelivsniveau, så længe dyret gennem givne stimuleringer fra den brudte forbindelse og instinktive parathed i organismen automatisk får interface kontakten knyttet. Sagen er jo, at den brudte forbindelse i interspace i det tilfælde etablerer sig af sig selv, selvom dyret ofte må tilvejebringe udgangspositionen for adfærdsautomatikken ved spontan bevægelse. Efterhånden er jeg kommet til at følge Engelsted i denne sag, men har ikke desto mindre i 1988 fremturet med det synspunkt, at man måske med fordel kunne vente med at bruge betegnelsen "det psykiske" til den situation, hvor dyret er blevet yderligere adskilt fra det økologiske kredsløb, nemlig når det også er isoleret fra den instinktive adfærdsautomatik, og kan vælge veje og midler til at genoprette den brudte forbindelse.

Og det er i hvert fald essensen i pattedyrpsyken i følge Engelsted. Denne psyke har kapacitet til over distancer - det vil sige i interspace - at identificere, hvor den tabte forbindelse er, men er ikke besværet af at skulle styres af et på forhånd fastlagt instinktivt bevægelsesmønster. Pattedyret kan vælge sin vej og sine midler indenfor de erkendte(!) mulighedsgrænser. Engelsted siger, at pattedyret derved har fået et sindelag. Jeg selv har betonet, at et sådant sindelag må indebære handlefrihed, og vil for egen regning tilføje nogle vigtige konsekvenser af sindelag og handlefrihed hos pattedyret for min senere diskussion med Mammen.

Pattedyret har frihed til at vælge veje til et identificeret mål, så dette mål må fastholdes i en erkendelse, som forbinder dyret i det økologiske kredsløb. Endvidere er det vigtigt at notere sig, at vi taler om patte-dyr. Så længe dyret hænger fast i sin mor ved en navlestreng, kan det i vor sammenhæng sammenlignes med planten på marken; forbindelsen til det økologiske kredsløb er endnu ikke brudt. Når den bliver det, kan pattedyret dog ikke øjeblikkelig i adskilthed finde den brudte forbindelse. Mor må hjælpe til ved at stille patten i interface position, eller i hvert fald hjælpe ungen med at minimere interspace, og mor er i tiden efter navlestrengsbruddet den væsentlige tabte forbindelse. Forbindelsen må generelt for pattedyret ved den første adskillelse fra den økologiske forbindelse knyttes med mors hjælp, så man kan sige, at den nyfødte pattedyrsunge ikke blot selv skal knytte forbindelsen; forbindelsen må på sin side komme ungen i møde.

At få hjælp fra mors pat og senere andre artsfællers barmhjertighed og selv at kunne leve imødekommende med artsfæller for at minimere fælles interspace problemer bliver noget ret karakteristisk for pattedyr med lang barndom; de såkaldte sociale pattedyr. I forskellige grader kan sådanne dyr være barmhjertige overfor hinanden, hvis mors barm var hjertelig i livets start efter navlestrengsadskillelsen. Denne erfaring må pattedyret have med sig for som voksent individ at kunne knytte sig socialt til artsfæller (Harlow, 1971). Engelsted (1989) skelner ganske hensigtsmæssigt mellem denne sociali-

tet og den højere udviklede samfundsmæssighed, som bliver et artskenedetegn ved menneskepsyken; det vil sige psyken på det højeste, tredje niveau. Her slår socialiteten ikke til, når interspace skal gøres til interface. Det er denne kendsgerning mange antropologiske psykologer håndterer ved at markere, at menneskepsyken aldrig står i et umiddelbart forhold til omverdenen, men kræver forbindelsen samfundsmæssigt eller - som vi fremover vil sige - kulturelt medieret. Hvad det menneskelige tilknytningsliv angår, er det derfor blevet en central pointe for mig at pointere (Schultz, 1998), at mennesket er blevet frigjort og dermed adskilt i det sociale liv, og får forbindelsen genetableret kulturelt gennem fortællinger, som angiver, hvorledes menneskelige bindinger bør være. Det sociale slår dog til som tilknytning i den tidlige ende af barndommen, så længe patten og senere mors og fars og eventuelt andre voksne menneskers barmhjertighed minimerer interface, men når mennesket bliver voksent er det sociale først brudt og dernæst knyttet gennem fortællinger om barmhjertighed.

Jeg kunne godt forestille mig, at Mammen vil godkende denne beskrivelse og i den sammenhæng pointere, at han med begrebet om udvalgs-kategoriel erkendelse netop påpeger den menneskelige erkendekapacitet, som skaber kulturelt formidlede tilknytninger. Det mener jeg imidlertid ikke han gør i realiteten. Snarere bliver han, som objektrelationsteoretikere i øvrigt, hængende på det sociale niveau og får lige præcis det problem, som også de strides med. Det bliver i denne tankegang meget vanskeligt at skelne mellem et godt forbundet forhold mellem små børn og deres forældre - eller, for den sags skyld, et godt forbundet forhold mellem det sociale pattedyr Trofast og dets mennesker - og et godt forhold mellem voksne mennesker. For objektrelationsteoretikere som for Mammen bliver det ét og det samme, og for at råde bod på konsekvensproblemer heraf, får de førstnævnte teoretikere et vildtvoksende selv-begreb indføjet i voksne menneskers sociale liv, mens Mammen så vidt jeg kan se stiller sig tilfreds med en social forståelse af tilknytning, som det voksne menneske imidlertid individuelt må forpligte sig på, og som giver ham nogen indlysende problemer med at gøre eksklusivt menneskelig. Menneskets trofasthed dannes i følge Mammen af den udvalgs-kategorielle erkendelse, men for at trofastheden skal fungere, skal mennesket forpligte sig på troskab, mens hunden Trofast i følge Mammen kun kan hedde det men ikke være det.

Dette er selvfølgelig foreløbig noget postulerende og skal i det følgende indløses meget mere nuanceret. For at kunne det, skal vi have styr på den begrebsmæssige differens mellem Mammen og jeg.

4. Symbolsk/kategorisk erkendelse versus sansekategori/udvalgs-kategori

Det lille barn adskilles ret brutalt fra det økologiske kredsløb, når navlestrengen kappes. Vi kastes skrigende ud i adskiltheden, om end vi kan være så heldige, at voksne medmennesker

prøver at mildne interspace problemet ved at lade fødslen foregå i kropsvarmt vand suppleret med tæt kropskontakt og imødekomende barm og barmhjertighed. Sådan bør det være; det ved vi godt, for nok er den nyfødte rent faktisk blevet et selvstændigt individ, men den sandhed skal det ikke tilegne sig for tidligt. Efter navlestrengsbruddet vil nyfødte unger hos alle pattedyr erkende forbindelsen mellem sig selv og omverdenen, og den vigtigste del af omverdenen er mor.

Nyere udviklingspsykologi (f.eks. Stern, 1985) har antydnet, at barnet oplever sin adskilthed længe før vi plejede at tro det muligt. For bare 30 år siden var det god latin at mene, at barnet nok først kunne skelne mellem sig selv og sin mor i andet leveår, men nu er det mere almindeligt at mene, at denne kapacitet udvikles allerede i første.

Stadigvæk mener alle dog, at barnet ikke erkender sin adskilthed lige fra starten. Der er en basisoplevelse i menneskets psykiske liv, hvor erkendelsen identificerer organismen i den helhed, som organismen er en del af.

Det er denne basisoplevelse i det psykiske liv jeg har foreslået at kalde symbolsk erkendelse. Når barnet så senere kan skelne "sig selv" og "forbindelsen" som to klart adskilte dele, har vi en erkendeform, jeg har foreslået at kalde kategorisk erkendelse.

Tidligere (Schultz, 1988, især ch 7) har jeg flygtigt berørt, hvorledes den symbolske og kategoriske erkendelse samvirker hos store børn og voksne, som både erkender symbolsk og kategorisk. Det er ikke sådan, at vi mister den symbolske erkendeform, når vi har fået den kategoriske. Snarere har jeg hævdet, at den symbolske erkendelse kultiveres under indtryk af den kategoriske, og livet igennem kan vi figur-grund agtigt skifte mellem erkendeformerne. Mestkokken kan eksempelvis være optaget af at tilberede en lækker middagsret til gæsterne, og har i den situation den kategoriske erkendelse som figur, mens den symbolske erkendelse er grund. En utidig finger i flødeskummen og derefter munden afslører måske, at han konstant symbolerkender sin stofskiftemæssige forbundethed med maden, men stort set kan han koncentrere sig om sit ærinde: at manipulere fødevaringredienserne ved sikkert at skelne mellem sig selv og maden i sig selv. Hans kategorierkendelse er kort sagt i fokus (den er figur). Men for at kunne vide, hvad der bliver et lækkert resultat af bestræbelserne, må han også have symbolerkendelsen med sig som grund.

Middagsgæsterne er stort set i den omvendte position. De oplever sig først og fremmest forbundet med maden, og nyder den. Småproblemer med at finde dressing og eventuelle konversationer om kokkens manipulationer i køkkenet afslører selvfølgelig, at den kontant fungerende kategorierkendelse er der, men den er hovedsagelig grund i erkendelsen.

Symbolerkendelsen identificerer den uadskilte forbindelse med kredsløbet, hvor "jeg selv" opleves i "det andet", og vi beskriver altid denne erkendeform med tillægsord fra følelselivet. At kunne erkende lækker mad fordrer kapacitet til symbolerkendelse, men ikke nødvendigvis kategorierkendelse. Små børn og dyr kan godt erkende, at der foreligger noget lækkert, og jeg har påstået, at de ikke behøver kategorierkendelse til denne præstation. Det kræves imidlertid, når vi tilbereder maden.

Jeg vil nu foretage to markeringer i forhold til henholdsvis Mammen og Engelsted. Den første markering udtrykker en

delvis enighed med Mammen, som jeg finder vigtig at nævne. Den anden markering skal afklare en tilsyneladende uoverensstemmelse med Engelsted.

Først Mammen. Det er vigtigt for både Mammen og jeg at betone, at menneskelige tilknytninger skal belyses med erkendelse som centralbegreb. Hvad Mammen angår er det indlysende, idet han netop i en særlig kategoriseringskapacitet - nemlig udvalgskategoriell erkendelse - finder forklaringen på menneskets tilknytningsliv. For mig er sagen vanskeligere. Jeg ved, at mange har forstået mit budskab således, at vi manipulerer verden via erkendelse og forbinder os med den via følelse. Det er imidlertid ikke det, jeg siger. Mit budskab er, at vi manipulerer via én form for erkendelse, nemlig kategorierkendelse og er forbundet via en anden form for erkendelse, nemlig symbolerkendelse. Følelse i betydningen "affekt" og "stemning" (Poulsen, 1991, ch 3) er udtryk for vor symbolske erkendelses tilstedeværelse, men er ikke det samme som denne erkendelse. Symbolerkendelsen identificerer organismen i den helhed, hvori den har et interspace problem, og denne identifikation udtrykker sig som affekt eller stemning. Den identificerede helhed kan vi mennesker dog klart splitte i to dele - os selv og det andet - og når denne abstraktion foretages, kategorierkender vi i følge min terminologi. Derfor er følelse i betydningen "sentiment" en særlig type symbolerkendelse, som er eksklusiv for mennesker. Det er nemlig en symbolerkendelse, som er dannet/kultiveret under indtryk af en kategorierkendelse. Måske symbolerkender en af middagsgæsterne flødeskummen som ret ulækker, hvis han kategorisk ved, at kokken har haft sin tilspyttede finger i den under tilberedelsen, mens en anden middagsgæst finder flødeskummen særlig lækker under indtryk af samme kategorierkendelse. Generelt er menneskers symbolerkendelse af mad meget omskiftelig under indtryk af kategorisk viden om, hvad der er puttet i den. Sådanne problemer i den symbolerkendte forbundethed er små børn og sociale pattedyr som bekendt lykkeligt forskånet for nogen som helst sans for, og det giver en yderst vigtig forskel på menneskepsyken og den sociale dyrepsyke (hvortil jeg altså regner de helt små børn). En forskel, som senere bliver belyst meget mere udførligt. Men symbolerkendelse, som er vor forbundethedserkendelse, er erkendelse, og det siger jeg også. Det er ikke "bare følelse". Jeg holder altså med Mammen i det stykke som handler om, at mennesker løser deres interspace problem ved at kunne erkende forbundetheden, men ikke i det stykke vi snart skal frem til, som handler om, at vi via en særlig form for kategorierkendelse opbygger vore tilknytninger fra adskilt position. Det er bestemt ikke vor kategoriske viden om netop denne skål flødeskums tilblivelseshistorie og vor eventuelt allerede forbundne tilknytning til kokken, som alene kan forklare, hvorfor vi erkender os forbundne med denne spise, selvom jeg altså klart medgiver, at disse faktorer kan være vigtige i menneskelig symbolerkendelse. Alene forklarer de imidlertid intet, hvad det lille barn og hunden Trofast - som intet aner om flødeskummens tilblivelseshistorie eller kokkens eksistens - til overmål illustrerer, hvis de lades alene med skålen fuld af flødeskum.

Så til den lovede markering overfor Engelsted. Forstærket gennem Mammens begreb om udvalgskategori, men i øvrigt klart udført allerede før denne inspiration, har Engelsted (1989) gennem sin skelnen mellem objekt og genstand måske

det synspunkt, at der i hvert fald allerede fra og med pattedyrpsykisk niveau kan skelnes mellem "genstanden i sig selv" og "dyrets organisme". Dyret kan manipulere den genstridige genstand for at gøre den til et forbundet objekt, og det kræver i følge Engelsted, at dyret kan erkende genstandens egenskaber i sig selv. Hvis Engelsted skulle tvinges ind i min begrebsverden ville han derfor muligvis hævde, at også pattedyret - ikke kun mennesket - kan kategoriserende.

Jeg mener ikke, at det forholder sig sådan, og det er selvfølgelig et fattigt argument at påpege, at mine begreber har det lettest, hvis det ikke gør det. Jeg mener dog at kunne klare problemet med en nuanceret betragtning på manipulationens natur.

Engelsted har indiskutabelt ret i, at pattedyret kan gøre genstand til objekt ved at erkende og i konsekvens heraf bearbejde genstridige egenskaber, som genstanden har i sig selv. Men kan pattedyret derfor også erkende genstanden helt adskilt fra egen organisme? Spædbarnet kan jo også manipulere egenskaber ranglen har i sig selv, om end mit teoretiske fundament ikke tillader barnet at kunne skelne sig selv og ranglen i to klare kategorier.

Hvis det nu er sådan, at pattedyrpsyken i sin symboliserende forbundethed har et register af medfødte, arts-karakteristiske manipulationsveje at vælge imellem, kan man godt forestille sig, at pattedyret (inklusive spædbarnet) mangler kategoriserende, men alligevel kan afprøve manipulationsmuligheder, der ligger parat som valgmuligheder for psyken. Kommer hunden ikke frem til kødbenet ved at mase sig gennem et for lille hul, kan den i stedet vælge at grave sig ud under forhindringen, fordi hundens arts-karakteristiske parate register rummer såvel frembusende masen som graveoperation. Pattedyrpsyken kan imidlertid ikke i følge mine begreber foretage sammenlignende undersøgelser af egne egenskaber for sig og genstandens egenskaber for sig. Kun menneskepsyken over spædbarnsniveau kan sådan noget. Sociale pattedyr og spædbørn kan ikke.

Vi skal nu have Mammens erkendebegreber introduceret lidt nærmere. Der skelnes mellem sansekategoriell og udvalgskategoriell erkendelse.

Det volder nogle kolleger vanskeligheder hele vejen igennem at følge Mammens formalvidenskabelige analyser og beviser angående disse kategoriers sammenhænge, og jeg er bestemt én af disse kolleger. Alligevel kan man godt i en blødere tilegnet form forstå, hvad det handler om. Jeg vil i hvert fald forsøge mig på den boldgade.

Ved sansekategoriell erkendelse forstår Mammen noget, der er ret Gibson-inspireret. Verden foreligger reelt for individet, og der ligger i dens mangfoldighedens indretning oplysninger, som et erkendende individ kan erfare via sanser og kombinere på en sådan måde, så genstandenes reelle sammensætning af egenskaber bliver erkendt.

Sansekategorielt kan et individ derfor realistisk erkende en aktuelt foreliggende vase eller skål med flødeskum. Også selvom det ikke har begreb om "vase", "skål" og "flødeskum", for kun mennesker har begreber, og i følge Mammen kan såvel dyr som mennesker erkende sansekategorielt. Pattedyret kan sansekategorielt erkende den genstand, som vi mennesker kalder en vase og det kan sansekategorielt erkende den genstand, som vi kalder en skål med flødeskum. Vi mennesker

kan så både sansekategorielt erkende begge genstande, og i tillæg navngive dem.

Udover dette begrebslige tillæg er vi mennesker ellers sansekategorielt sted i samme situation som de øvrige pattedyr overfor disse genstande. Sansekategorielt identificerer vi de egenskaber genstandene har. Sansekategorielt kan vi imidlertid ikke erkende, at genstanden for vor erkendelse er en ganske bestemt ud af mange mulige. Jeg kan således ikke sansekategorielt erkende, at den vase netop er den vase, jeg arvede efter min mor, og ikke nogen som helst anden vase. Jeg kan heller ikke sansekategorielt erkende, at den skål med flødeskum er netop den, som kokken tidligere har haft sin tilspyttede finger i.

For at kunne erkende disse realiteter ved de nævnte genstande kræves udvalgskategoriell erkendelse, og den er ifølge den "tidlige" Mammen (det vil sige fra 1983 til 1997) en erkendeform, som kun mennesker har, og som forklarer det væsentlige ved menneskelig erkendelse og menneskelige tilknytninger. I følge Mammen erkender mennesket både sansekategorielt og udvalgskategorielt, og kombinationer af disse er i sig selv udvalgskategoriell.

Det er for billigt at forstå Mammen således, at han "bare" siger, at mennesker ligesom andre pattedyr kan se en genstand, og så supplere denne indsigt med en viden om dens historie. Mammens pointe er langt dybere, og den vil jeg gerne følge. Det er nemlig sådan i følge Mammen, at vi mennesker i vort erkendemøde med enhver genstand ser den som en konkret genstand, og det indebærer, at vi ser den - ganske realistisk i øvrigt - som en genstand, der har en tilblivelseshistorie og at genstanden er identisk med sig selv i denne historie. Og det ser vi ganske uanset, om vi kender noget til historien. Eventuelt kunne der jo være et menneske tilstede i stuen, som intet ved om vasens og flødeskumms historie. Vedkommende vil alligevel erkende noget helt andet end hunden Trofast vil gøre. Et sådant menneske ser eventuelt en vase, der mangler et hjørne, eller en skål flødeskum, som er blevet lidt harsk. Sådanne identifikationer afslører, at mennesket direkte, uden supplerende ekstraperceptuel viden, ser en vase og en skål flødeskum, der har kendt bedre tider, og denne direkte erkendelse af disse genstandes position i en tidsfølge, hvori de er identiske med sig selv om end de alligevel forandrer sig, er det væsentlige ved den udvalgskategorielle erkendelse. Det er denne såkaldte numeriske identitet, vi erkender direkte i nuet, og den inkluderer den ekstraperceptuelle viden selv i tilfælde, hvor vi ellers intet ved herom i øvrigt.

Det forekommer mig, at Mammen gennem beskrivelsen af disse to former for kategoriell erkendelse kapper interessen for forbindelsen mellem erkender og genstand. Erkenderen kan erkende genstanden. Kun sansekategorielt hvis erkenderen er et pattedyr. Både sansekategorielt og udvalgskategorielt hvis erkenderen er et menneske. Men hvordan forbindes erkenderen med genstanden? Hvordan kan pattedyret erkende, at den sansekategorielt identificerede flødeskum er et godt bud på den tabte forbindelse? Hvordan kan mennesket i tillæg erkende, at den udvalgskategorielt identificerede kokketilspyttede flødeskum gør den uegnet som forbindelse eller forstærker dens egnethed?

Jeg mener simpelt hen, at Mammen fravælger at interessere sig for erkendelse af den særlige genstand, som består af

erkenderen og genstanden som en økologisk helhed. Når man ikke interesserer sig herfor, kan man heller ikke interessere sig for forbundetheden, kun adskiltheden. Vælger man alligevel at beskrive forbundetheden med adskilthedens begreber, får man problemer. Lad os se på dem.

5. Hvad er det egentlig pattedyret erkender?

Jeg finder det vigtigt at fastholde, at pattedyret næppe kan skelne sig selv klart fra det andet, om end den erkender en genstands genstridighed korrekt placeret i rummet. I følge Mammen har pattedyret kun sansekategoriell erkendelse, og jeg vil nu prøve at slå Mammen i hovedet ved at være meget loyal overfor hans begrebsdefinition.

Et pattedyr har et centralnervesystem som centrum for en mangfoldighed af perifere nervesystemer, der går ud til sanserne. Nogle af disse perifere systemer er tilkoblede sanser på overfladen vendt mod den ydre verden, andre af disse systemer er tilkoblede sanser i de indre organer. Centralnervesystemet samarbejder den information der kommer ud heraf.

Det vigtige for pattedyret er at kunne erkende det samlede forhold, som en given ydre genstand og indre organer udgør. Det er netop dette samlede forhold, der udgør den ubrudte forbindelse. Det er økologisk irrelevant for dyret at sortere den sansepåvirkning der kommer fra indre organer fra den, som kommer udefra. Dyret har snarere en erkendelse, som er en slags samlet konklusion på forbindelsen mellem ydre genstand og indre organtilstand, for netop denne erkendelse knytter den brudte forbindelse som dyret er blevet stedt i, men som planten er forskånet for. Dyrets erkendelse er derfor ikke en kobling af en erkendelse af flødeskum for sig og mave-tarm forhold for sig, nej, dyret erkender det som den økologiske helhed, det realistisk set er. Dyret erkender kort og godt noget lækkert i selve genstanden. Engelsted udtrykker det således, at dyret erkender objektet (forbindelsen) i genstanden (den adskilte forbindelse). Jeg ynder lidt romantisk inspireret at sige, at dyret lider genstanden.

Det er ganske tydeligt, at Mammen under forskellige beskrivelser af det sansekategorielle ganske enkelt fravælger sanseoplysning fra organismens indre sanser. Det er kun oplysninger fra de sanser, der er vendt mod ydre genstande, som interesserer ham. Hvad der kan sammenkobles af disse sansepåvirkninger fra ydre genstande bliver definerende for det sansekategorielle, og i så fald tror jeg faktisk ikke dyret kan have sansekategoriell erkendelse. Det kræver nemlig, at dyret er istand til at "se bort fra" oplysningerne fra de indre organsanser som noget irrelevant, og den præstation ser jeg faktisk som noget enestående for mennesker. Det præsterer vi mennesker nemlig, når vi i følge mine begreber har kategorisk erkendelse. Går vi linen ud i denne overfor Mammen oprørske lydighed overfor hans egen definition af det sansekategorielle, ender vi med at måtte hævde, at kun mennesker kan erkende sansekategorielt.

Jeg vil derfor sige, at jeg ikke tror at pattedyret erkender den genstand, vi kalder en vase, og den genstand, vi kalder en

skålfuld flødeskum. Pattedyret erkender snarere forholdet mellem disse genstande og indre organtilstande som fænomener placeret det sted i verden, hvor genstandene befinder sig. Jeg kalder det symbolsk erkendelse. Mammen mangler blik for det.

6. Stofskifte, formering og forsvaret

I ulødige sammenhænge driller jeg undertiden Engelsted med, at han interesserer sig for meget for mad. Hans eksemplificerende tilfælde at bortkomne psykiske skabninger jagter næsten altid føde, men det er alligevel hans betragtninger over yngelplejen (Engelsted 1984, 1989), som har vakt min interesse for psykogenetisk at gå videre med en dybere udredning af formeringslivet og forsvarslivet. Pattedyret skal - udover at knytte den brudte forbindelse i stofskiftetekredsløbet - også knytte brudte forbindelser i artens videreførelse, og alle disse knyttede forbindelser må forsvares mod trusler.

Formering og forsvar vender imidlertid i nogen grad interface og interspace problemet på hovedet. Helt basalt formerer man sig ved at skille en del af sit eget interface kredsløb ud i interspace til et selvstændigt kredsløb. Forsvar handler helt basalt om at undgå interfacebestrebelse fra omverdenen og opretholde interspace.

I vor sammenhæng skal vi ikke gøre så meget ud af forsvaret, fordi der kun er trivialiteter at nævne her i forhold til vort tema. Tilgængelighed er der dybt relevante aspekter for tilknytningslivet i formeringen.

7. Parringen

Formeringen hos det mest primitive dyreliv - encellede organismer - handler i meget høj grad om at afbryde en forbindelse. En del af cellens stof afsondres og udvikler sig til et adskilt individ; et adskilt stofskiftetekredsløb. Der findes imidlertid perioder, hvor ensartede encellede organismer lægger sig i tæt interface kontakt og udveksler cellemateriale, hvorefter de skilles i interspace igen.

Her har vi forløberen for den situation, der er ganske markant hos dyr med kønnet formering. Den del af formeringen, som vi kalder parring, rummer et interspace problem af nøjagtig samme art, som vi finder i stofskiftelivet. Hunnen og hannen udgør en brudt forbindelse i formeringskredsløbet. De må kunne finde hinanden på nøjagtig samme måde, som dyret ellers finder sin mad i interspace. Hunnens ærinde i parringen er endog særdeles let sammenlignelig med hendes ærinde i stofskiftet. Hun skal i parringens inter"face" kontakt - her må "face" tages lidt metaforisk for en anden del af kroppen - indtage den del af det samlede formeringskredsløb, han gemmer på. Hannens ærinde i parringen er dog også sammenlignelig med stofskiftets problematik. Godt nok afgiver han noget af sit stof til hunnen i parringens interface kontakt, men han afgiver ret beset ikke noget alligevel, for hans sæd har et

alvorligt interspace problem. Den er hjemløs, så længe den befinder sig i hans organisme, og det problem må han løse for sædcellerne, for de har ingen psyke, og kan følgelig ikke løse interspace problemer selv.

I pattedyrpsyken er adskiltheden i hun og han et interspace problem på linie med stofskiftets problem. Den symbolske erkendelse knytter imidlertid forbindelsen ved at de to køn kan lide hinanden. De finder den adskilte del af formeringskredsløbet i det andet køn. Alt hvad der tidligere er sagt om sammenhængen mellem symbolsk og kategorisk erkendelse kan uproblematisk eksemplificeres med eksempler fra forholdet mellem ægproducerende kvinder og sædproducerende mænd. Erkendelsen hos en mandlig gynækolog, som fagligt rumsterer med en kvindes underliv, kan eksemplificere en hovedsagelig kategorisk kontakt med det modsatte køn, der dog rummer symbolerkendelse som grund i og med at han sagtens kan erkende hendes kvindelige tiltrækning, mens to elskende i en hed parringsstund kunne eksemplificere mennesker med symbolerkendelsen som figur, men de har dog samtidig kategori-erkendelsen som grund. Når AIDS-kampagnen påstår, at mennesker under hed elskov alligevel magter at manipulere kondomer, påpeges denne altid tilstedeværende kategori-erkendelse hos mennesker, selvom det medgives, at den kan have det lidt svært i en sådan situation.

Mammen har nøjagtig de samme problemer med parringen som med stofskiftet, begrebsligt set, selvfølgelig. Hanhunden kan i følge ham sansekategorielt erkende den genstand, vi mennesker kalder en hunhund i løbetid, men hvordan erkender han, at hun er et godt eksempel på den tabte forbindelse i formeringskredsløbet? Jeg gentager overfor Mammen, at det kan hanhunden kun gøre, hvis både sanseoplysningerne fra den ydre hunhund og hanhundens indre organer ses i hunhunden, og den mandlige gynækologs mesterstykke med at "se bort fra" oplysningerne fra de indre organsanser tror jeg ikke, at hunden magter.

For stofskiftets vedkommende kan der ikke være nogen økologisk relevans i at erkende maden udvalgskategorielt efter den er sat til livs. Det kødben, hunden netop har konsumeret, er forsvundet fra verden, så hvorfor gå rundt med konkret erkendelse af dette forsvundne objekt.

Har det nogen økologisk relevans, at de to køn efter parringen erkender hinanden udvalgskategorielt? Det er et godt spørgsmål, som vi ikke kan svare ordentligt på nu. For indeværende er svaret, at det er nøjagtig lige så irrelevant, som ved stofskifteerkendelse. Det er vigtigt for hanhunden, at det er en hunhund i løbetid han parrer sig med og ikke en hunhund uden for denne periode eller noget som helst andet, og denne præstation kan let forklares med henvisning til symbolerkendelsen; oplysningerne fra alle sanser - udadvendte som indadvendte - klarer opgaven. De udadvendte sanser klarer ikke opgaven alene. Igen har Mammen det problem, at hans strenge definition af sansekategorielt erkendelse umuliggør, at hanhunden sansekategorielt kan erkende forbundetheden med hunhunden, for godt nok lugter hun særligt, men om hun lugter ad helvede til (adskilt) eller himmelsk (forbundet), kan lugtesansen ikke alene afgøre, selvom vi husker Engelsteds (1989) spændende redegørelse for lugtesansens formidable kapacitet til objektidentifikation. Der skal - trods lugtesansens særlige

egenskaber hos hunde - også organinformation med i denne sammenhæng.

Men givet vi medinddrager de indadvendte organsanser, så hanhunden behørigt kan identificere lækker modsatkønnethed i genstanden, betyder det så ikke også noget for hanhunden, hvem hunhunden er i sin konkrete numeriske identitet? Ikke mere end det i stofskiftelivet måtte betyde noget at vide, hvilket konkret kødben der fortæres. I modsætning til maden, som han fortærer, og derfor aldrig mere ser igen, kan det imidlertid godt komme til at betyde noget for hanhunden, hvem han parrede sig med, for hun er der stadigvæk, og der bliver endda mere af hende i tiden fremover. Hun bærer på den fælles frugt i deres fælles formeringskredsløb, som senere kommer til verden. Det kan være ganske økologisk hensigtsmæssigt, at han gennem parringen lærer netop hende at kende, hvis han i den kommende tid er i stand til at hjælpe hende med graviditet og senere yngelpleje.

Det interesserer os ikke her, om en hanhund efter at have befrugtet en hunhund er i stand til at hjælpe netop hende med graviditet og yngelpleje, og om hun er i stand til at modtage en sådan hjælp, for det er den økologiske logik, vi skal have fat i. Vi siger derfor, at hvis et hanpattedyr er i stand til at give graviditetshjælp og yngelplejehjælp til en hun, han har befrugtet, og hvis hun er i stand til at modtage denne hjælp, så vil parret være nødt til udvalgskategorielt at erkende hinanden som konkrete mager i tiden fremover, for så er det netop disse to og ingen andre, som har et fælles formeringsprojekt kørende.

Selve parringen er dog i sin essens at sammenligne med stofskiftet med hensyn til tilknytningslivet. At to parrende dyr får stærke lystfulde parringsoplevelser sammen, giver ikke alene nogen grund til at udvalgskategorielt erkendelse udvikles, for godt nok er parringspartneren der endnu efter parringen, men det er alle de andre modsatkønnede artsfæller også, som man kan have lignende oplevelser med, og måske er hunhunden slet ikke blevet befrugtet ved første hug, så hunhunden kan med fordel prøve med andre, ligesom hannen med ligeså stor fordel kan prøve at befrugte andre.

Nej, det er gennem hensigtsmæssigheden i et senere samarbejde om yngelplejen, at magen med økologisk logik kan blive til en konkret udvalgt. Fælles lystfulde parringsoplevelser kan måske nok forstærke med ikke begrunde en udvalgskategorielt erkendt alliance. Begrundelsen må ligge i yngelplejen. Jeg mener simpelt hen, at Mammens begreb om udvalgskategorielt erkendelse kan oplyse os om noget ganske vigtigt vedrørende far-mor-børn alliancer.

8. Yngelpleje

Lad os starte beskrivelsen af yngelplejen hos pattedyr med fokus på de to individer, det først og fremmest drejer sig om; unge og mor. Begge må af natur være indrettet på at kunne erkende alliancen konkret, for det ligger i sagens natur, men i følge mine begreber er det i kraft af den symbolske erkendelse, at alliancen er en forbundetheds erkendelse. Mor erkender sin unge gennem sansepåvirkning fra ungen derude og sansepåvirkning fra hendes indre organer, ikke mindst barmen. Hun

er i sin symbolske og konkrete erkendelse i sandhed ungebarm-hjertig. Ungen er af natur tunet til at symbolerkende alliancen for at løse det alvorlige interspace problem navlestrengsadskillelsen har afstedkommet, og som ungen ikke selv psykisk er færdigudviklet til at kunne klare.

Det er lidt af en underdrivelse at nøjes med at sige, at disse to individer kan lide hinanden; det kan de selvfølgelig, men lidelsen er dramatisk i sin fylde. De to individer er stort set alt for hinanden. Moderen ofrer praktisk talt alt af hensyn til ungens interspace problem; ungen har basalt tillid til, at mor gør det, uden at ungen behøver gøre gengæld med ydelser overfor moderens interspace problemer. Moder-unge alliancen hos pattedyr er således et asymmetrisk offer-tillids forhold, og det er i følge mig (Schultz, 1997, 1998) prototypen på det, man undertiden kalder et agape forhold (Poulsen, 1993). Den ene ofrer alt ubetinget for den anden; den anden har ubetinget tillid til, at den første gør det.

Hvordan tager dette forhold sig ud i lyset af Mammens begreber om sansekategorielle og udvalgskategorielle erkendelse?

Hvad det sansekategorielle angår, må jeg fremføre på snart sagt sædvanlig vis. Generelt kan pattedyrmødre og unger ikke "se bort fra" den information, der kommer fra indre organer. Ungen kan under ingen omstændigheder, og med undtagelse af menneskemor kan mor heller ikke. Menneskemor kan selvfølgelig kategorierkende, at hun har et barn, der ligner så mange andre, men netop med sin egen nyfødte i favn er hun måske i en menneskelivssituation, hvor kategorierkendelsen har det allermest trængt. Hun ved godt, at det i en vis forstand "bare er et barn som alle andre", men det er ikke let for hende at se sådan på det.

Jeg har - som sædvanlig - ingen problemer med via symbolerkendelsen at forklare tilknytningen, men det har Mammen som sædvanlig, og alligevel mener jeg, at vi nu befinder os ved et eksempel, hvor begrebet om den udvalgskategorielle erkendelse belyser noget vigtigt, forudsat at det indarbejdes på den rigtige måde.

Sagen er nemlig, at ungen og moderen i en vis forstand efter fødslen møder en fremmed - det vil sige tilfældig - artsfælle. Ganske vist har de en fælles historie via fosterlivet, men den periode har været levet på plantelivets vilkår, det vil sige uden interspace problemer. Noget betyder fosterperioden selvfølgelig. Hos pattedyrene generelt vil den betyde, at en mor som føder en unge, der dør umiddelbart efter fødslen, er parat til at tage en andens nyfødte unge til sig som sin egen unge. For ungen, som mister sin mor ved fødslen, vil fosterlivets afbrydelse betyde, at den leder efter mor og kan finde hende i en anden barmhjertig artsfælle. Ungen kender således ikke sin mor, før den møder hende efter fødslen, for ungen erkender hende først da. Moderen kender heller ikke sin unge før det første møde på psykisk plan. Alligevel knytter de sig til hinanden konkret, hvilket vil sige i kraft af udvalgskategorielle erkendelse. Moderen gør det øjeblikkeligt, ungen gør det, så snart den er i stand til at identificere agapeoffer fra en indtil nu tilfældig artsfælle, og den har medfødt tillid til, at dette offer findes. Muligvis er der en forbigående krise for ungen, hvis en anden artsfælle end den biologiske mor tilbyder ofret, fordi ungen måske allerede under fosterlivets planteagtige betingelser har tyvstartet med at erkende verden gennem lugtesansen, men den komplikation lader vi ligge.

Der er noget interessant ved fødselsøjeblikket for alle pattedyrs vedkommende. Tilknytningen i sig selv kan som sædvanlig forklares ved symbolerkendelsen, men den fremmede artsfælle skal mødes som en konkret udvalgt. Moderen skal øjeblikkeligt kunne erkende, at det fra nu af og i lang tid fremover er netop denne konkrete unge hun skal ofre sig for, og ikke alle mulige andre. Ungen skal om ikke øjeblikkeligt så dog ret hurtigt kunne erkende, at netop denne udvalgte artsfælle er den basalt tillidsvækkende.

Lad os skitsere rækkefølgen i mor-barn erkendelsen. Først møder de hinanden på sædvanlige symbolerkendte betingelser, som det er blevet beskrevet ved stofskiftelivet og parringen. En "tilfældigt foreliggende" mor henholdsvis unge er gode bud på forbindelsen i formeringslivet. Dernæst erkender de to parter øjeblikkeligt eller ret hurtigt, at det tilfældigt, gode eksempel er et ganske særligt konkret individ, man skal ofre sig ubetinget for, eller som man kan have ubetinget tillid til. Endelig lærer de to parter på det grundlag hinanden nærmere at kende i detaljer.

Jeg mener således, at Mammens begreb om udvalgskategorielle erkendelse belyser den særlige type symbolsk erkendelse, der må foreligge, når man i lang tid skal have noget for med en konkret genstand. Denne type symbolsk erkendelse er næppe opstået i mor-unge alliancer i pattedyrlivet, men den har givetvis her fundet sit helt væsentlige domæne. Den udvalgskategorielle erkendelse foreligger ikke før moderen og barnet har udvalgt hinanden psykisk; før dette "øjeblik" klarer den sædvanlige ikke-konkrete symbolske erkendelse forbindelsen. Den udvalgskategorielle erkendelse opstår heller ikke "hen ad vejen", når moderen og barnet efterhånden lærer hinanden nærmere at kende. Nej, den opstår ret pludseligt i et særligt øjeblik.

I en TV udsendelse så jeg engang en kvindes første konkrete møde med det barn, hun og ægtefællen havde påtaget sig at adoptere. Barnet kom fra et fremmed land. De vordende adoptivforældre var selvfølgelig forinden mødet med barnet blevet bombarderet med diverse oplysninger om det, blandt andet fotos, og manden var en moderne mand med velfungerende fornemmelser for politisk korrekte ligestillingsopfattelser. Det var ret klart, at deres tilkomne barn på billederne i en vis forstand var "et tilfældigt barn" der - som så mange andre - var et godt eksempel på den brudte forbindelse, de ikke selv kunne forbinde i deres formeringsliv. Men i det guddommelige øjeblik hvor kvinden fik barnet i favnen, skete der noget særligt. Selvfølgelig var det hende, der først fik barnet i sin favn; manden drømte tydeligvis ikke om - trods sin velfungerende ligestillingsfornemmelse - at mase sig frem i denne situation. Og da hun så stod med det i favnen, fornemmede man tydeligt "øjeblikket". I det blik, som hendes øjne mødte barnet med, så man, at fra nu af var det et konkret barn hun ville ofre sig for; intet andet barn end netop dette var hendes. Selvfølgelig lærte hun "hen ad vejen" barnet nærmere at kende, det så man også i udsendelsen, men det var ikke "efterhånden" det konkrete barn blev en udvalgt tilknyttet, nej, det skete i det blik moderen havde i øjeblikket.

Og tænk så på den sorg, den oprindelige moder et eller andet sted har måttet lide. Hun lærte aldrig sit barn at kende "hen ad vejen", men går givetvis alligevel konkret knyttet rundt et eller andet sted, hvis ikke sorgen har fortæret hende, eller

måske, overlevende ved erkendelsen af, at hun ofrede alt for sit barn.

Mammens begreb om udvalgskategoriell erkendelse beskriver givetvis en psykisk kapacitet, som livet har udviklet til et særligt avanceret niveau i og med at adskilte artsfæller skal hjælpe hinanden med gensidige interspace problemer. Pattedyrene knytter sig konkret til særligt udvalgte individer, man skal ofre sig for eller hjælpes af. Prototypen på artsfælltilknytning må være mor-unge forholdet, foreslår vi, og alle pattedyr, som overlever til voksenlivet, har i tilstrækkelig grad kendt dette agapeforhold. Derfor har alle pattedyr - især de såkaldt sociale med lang barndom - let ved at knytte sig til artsfæller, der hjælper. Hvordan knytter man sig til en hund? Ved artsfælleagtigt at hjælpe den med dens interspace problem. Hvordan knytter hunden sig til én? Ved at blive hjulpet. Det er vor sociale natur at knytte os til dem, vi hjælper, og vi knytter os til dem, som hjælper os. Moder-barn forholdet er i alle sådanne forhold det grundlæggende og grundlæggende eksempel. Mennesker omtaler ofte sig selv som mor henholdsvis far, når de taler til deres hund.

Vi har nu to problemer foran os. For det første må vi undersøge, hvorledes udvalgskategoriell erkendelse overhovedet kan lade sig gøre? For det andet må vi lidt mere udførligt belyse konsekvensen af udvalgskategoriell erkendelse på avanceret plan. Det er jo ikke kun mødre og børn som erkender hinanden udvalgskategorielt, selvom de sætter paradeeksempel.

9. Hvordan lader udvalgskategoriell erkendelse sig gøre?

Egentlig kunne vi lade dette spørgsmål ligge, for Mammen gør vist ikke selv så meget ud af det. Hans ærinde er for det første at vise, at man sansekategorielt identificerer en foreliggende genstands egenskaber i kraft af sanseinformation, og for det andet at bevise, at der umuligt i denne sanseinformation kan hentes oplysning om genstandens konkrete numeriske identitet med sig selv. Hvor kommer informationen så fra?

Svarer Mammen nogen steder på det? Direkte gør han det vist ikke. Indirekte gør han det måske ved at henvise til den særlige menneskelige virksomhed, der manipulerende forarbejder genstande, som derved i vores virksomhed er de samme genstande under forandring i et tidsforløb.

Jeg ved ikke, om Mammen kan godkende denne forståelse, men den er det bedste, jeg kan præstere, så jeg tillader mig at gå videre med den.

Og når jeg gør det, bliver det nødvendigt at nuancere beskrivelsen af det sanse- henholdsvis udvalgskategorielle domæne. Lad os gøre det gennem et simpelt stofskifteeksempel. Vi betragter en musejagende kat.

I følge Mammen kan katten sansekategorielt afgøre, at der er en mus på sansehold. Jeg supplerer som sagt med min insisteren på, at kattens indre organsanser også bidrager til at erkende musen som stofskifteforbindelse. Hvilken mus det er, vides dog ikke sansekategorielt; heller ikke med mit supplement.

Hvis nu musen under jagttumulten gemmer sig under en træstamme, vil katten være godt hjulpet, hvis den kan fastholde, at den "samme" mus, som tilsyneladende var der lige før, må være et eller andet sted stadigvæk. For mig at se gennem uvidenskabeligt men alligevel omfattende kendskab til katte, mener jeg at turde hævde, at sådan noget kan katte faktisk. "Ude af øje, ude af sind" er i vores sammenhæng et lidt uheldigt mundheld, for den økologiske mening med et sindelag er netop, at det der er "ude af øje" stadigvæk kan være i sindet.

Derfor vil det nok være rimeligt, at gå videre med en lidt dybere afklaret forståelse af Mammens to kategoribegreber. Dyrene generelt erkender sansekategorielt som Mammen beskriver det suppleret med min insisteren på indre organsansers medvirken, men i manipulationsfaser - eller potepulationsfaser for kattes vedkommende - er den sansekategorielt erkendte genstand derude faktisk konkret fastholdt i numerisk identitet.

Dette synspunkt indebærer to ting for vores sammenhæng. For det første, at udvalgskategoriell erkendelse ikke i streng forstand er et eksklusivt mor-unge anliggende, men dog alligevel således, at det er et mor-unge anliggende i det væsentlige, hvad pattedyr fraregnet mennesker angår, for det er kun i dette regie at disse dyr skal præstere langvarig konkret erkendelse. For det andet, at udvalgskategoriell erkendelse ikke er en eksklusivt menneskelig kapacitet, men denne eksklusivitet har vi jo forlængst overskredet under behandlingen af mor-unge forholdet hos pattedyr generelt.

Den udvalgskategorielle erkendelse kan givetvis ikke opbygges sansekategorielt; det beviser Mammen, men tidlige manipulationer med sansekategorielt foreliggende genstande muliggør og kræver udvalgskategoriell erkendelse. Denne konklusion må være naturlig gennem den vej vi her har fulgt via Mammens begreber. Og den helt væsentlige og omfattende tidlige manipulation med en konkret anden genstand finder vi generelt hos pattedyr i mors og ungens forehavende med hinanden.

Men når mor og unge kan med hinanden, kan de også med andre artsfæller. Alle til voksenlivet overlevende pattedyr er selv mødre eller har haft én, de har været konkret knyttet til engang.

10. Konsekvensen af at starte det psykiske liv med en konkret udvalgt

Vi vil nu se på konsekvenserne af at skulle hjælpes til selvhjulpethed gennem konkret tilknytning. Det er pattedyrenes betingelse, og vi vil prøve at belyse konsekvenserne ved først at interessere os for de øvrige pattedyr fraregnet mennesket, og derfor for en stund at prøve at glemme, hvor langt konsekvenserne har udviklet sig her.

Det er imidlertid ikke så let. Vi mennesker er tilbøjelige til at tillægge de øvrige pattedyr vore egne egenskaber i lidt for høj grad.

Engang mente Engelsted (1984) faktisk slet ikke, at dyr kan hjælpe artsfæller med deres interspace problemer. Han konstaterede blot, at moderen tilsyneladende gjorde det i forholdet til sin unge, fordi hun betragtede ungen som en del af hende selv. Om hun fodrede sig selv eller ungen var ét fedt. (Bogstaveligt talt). Engelsteds vision var nemlig - og er vist nok stadigvæk - at mennesket opstod i det øjeblik, at en hunabe var i stand til at fodre en artsfælle, der ikke var hendes egen unge, for først i det øjeblik opstod et brud på princippet om, at man kun hjælper sig selv. Mennesket er i følge Engelsted konsekvensen af dette brud.

I denne opfattelse ligger egentlig en ganske radikal udgave af den skelnen jeg har mellem symbolerkendelse og kategori-erkendelse. Alle pattedyr fraregnet mennesket hjælper kun sig selv, og når de tilsyneladende afviger fra denne lovmæssighed, ligger det ene og alene i, at den hjælpne er totalt inkluderet i pattedyrets erkendelse af sig selv.

Vi har delvis støttet denne opfattelse, ved at hævde, at moderen og ungen ikke klart magter at skelne sig ud fra hinanden, for de symbolerkender alliancen. Ontologisk set er de imidlertid to adskilte kredsløb, hvor det ene hjælper det andet. Hvis imidlertid forbundethedsoplevelsen, som identificerer den reelt foreliggende dybe forbundethed i alliancen, gøres til kriterium for, at den ene ikke hjælper den anden, men kun sig selv fordi den anden er en del heraf, kan vi ikke længere tale meningsfuldt om knyttede og brudte forbindelser. I så fald er enhver form for tilknytning mellem to individer blot en dannelse af et nyt individ, der består af de to individer, og så kan de ikke være adskilt i forbundethed. Så er de enten totalt adskilte eller totalt forbundne. Det er derfor vi har sagt, at man i symbolerkendelse erkender sig selv i genstanden, men ikke, at genstanden er en del af én selv.

Jeg tror, at denne problematik har fået Engelsted (1989) til at revidere sin opfattelse. Siden 1989 gør Engelsted sig til talsmand for det synspunkt, at man i pattedyrlivet fraregnet mennesket finder hjælpsomhed overfor artsfællers interspace problemer ét - og kun ét - sted. I yngelplejen. Ellers interesserer dyrene sig udelukkende for deres egne interspace problemer.

Jeg mener ikke Engelsted har helt ret heri. Måske i, at de hovedsagelig udenfor yngelplejen løser egne interspace problemer, men ikke udelukkende. (Schultz, 1998). Der er nemlig fem steder i det sociale pattedyrliv, hvor man tydeligt kan påpege undtagelser.

Det første sted er næsten definerende for, at disse pattedyr ikke bare er pattedyr, men dertil sociale. Dyrene er nemlig i stand til at leve i flokmæssig tilknytning. Det indebærer, at det enkelte sociale dyr må vide, hvem der helt konkret er et højtrangerende individ, og hvem der ikke er det, og specielt indebærer det, at det enkelte dyr må kende - og derfor erkende - sin egen konkrete plads blandt fæller. Dyret har simpelt hen lært - via konkret erfaring med en udvalgt artsfælle - at placere sig selv konkret blandt artsfæller, og det indebærer, at dyrene som tilvoksede kan hjælpe hinanden indirekte ved konkret at erkende hinandens positioner i fællesskabet. Specielt kan der opstå et konkret erkendt udvalgt symmetrisk agapeliggende forhold til en artsfælle. Det ses direkte i søskendeforhold, men kan også opstå som venskabsforhold blandt ikke-søskende.

For at et socialt fællesskab kan fungere rimeligt fredeligt, må de enkelte individer i tæt omgang med hinanden være i stand til at eftergøre lidt af yngelplejens præstationer. Det er ganske vist i menneskelig målestok småting sociale pattedyr kan, men lidt kan de, og det påpeger det andet sted hensynslivet viser sig blandt dyrene. Nok kan Engelsted have ret i, at disse dyr ikke ligefrem kan overlade erobret mad til hinanden, men de kan dog nusse og pusle hinanden lidt i hyggestunder. Vi kender det, hvis vi har hunde. Ofte kommer hunden omsorgsfuldt hen til os og "ordner vores pels for os", og selv om vi egentlig hellere ville ordne os selv under bruseren end udsættes for hundens omhyggelige renslikning af os, tager vi ikke fejl af, at hunden momentant pusler os, som var vi dens hvalp.

Det tredje sted vi vil påpege, er handyreneres kapacitet til moderlig omsorg for andre. Blandt pattedyr fraregnet mennesket skal man ikke overdrive dette aspekt, men det findes undertiden. Jeg husker hvilken sensation det var i medierne, da en lille dreng i en Zoologisk Have faldt ned i gorillagård og slog sig bevidstløs, hvorefter en nærtsiddende hangorilla meget nænsomt tog drengen i sin favn og tydeligt udviste omsorg. Hvordan kan en sådan hangorilla dog være barmhjertig på denne måde? Selv har han selvfølgelig ingen barm, men han kender dog til barmhjertig omsorg. I den grad handyr blandt pattedyr udvikler kapacitet til moderlig omsorg for andre, kan de deltage i yngelplejen, ikke på lige fod men støttende hunnerne, og vi har tidligere berørt, at omfanget af denne kapacitet kan udvirke, at ikke bare mor og unge, men at far, mor og børn i alle alliancerne - mor-barn, far-barn, morfar - kommer til at knytte sig konkret til hinanden som udvalgs-kategori-erkendte familiemedlemmer.

Det fjerde sted vi vil påpege er en sjældent forekommende men eksisterende kapacitet hos pattedyrene til at ofre sig for andres yngel. Det bedst kendte eksempel er måske en flok af hunelefanter, som i fællesskab hjælper en nødstedt unge med at komme op af et mudderhul.

Endelig vil vi som det femte påpege den måde sociale pattedyr ikke helt sjældent slås med hinanden, når de i konkurrence kæmper om mad eller parringspartnere. Der er bestemt ikke tale om, at dyrene i slige situationer ofrer sig for hinanden i den forstand, at de under konkurrenten noget af gevinsten, men de kan ofte bekæmpe hinanden på en sådan måde, at den stærke undgår at lemlæste den svage, og det er ganske interessant, at det tilsyneladende lykkes bedst i situationer, hvor den svage kan indtage yngelpositur overfor den stærke. At udvise sårbar yngelattitude kan ofte fremkalde forælderomsorg hos en stærk konkurrent. Måske var det det, der reddede den lille sårede dreng i den zoologiske have fra den forventede aggression fra hangorillaen. Mad vil hangorillaen nok ikke dele med denne nødstedte symbolske unge, men lidt pleje kunne det dog alligevel blive til.

Engelsted har selvfølgelig ret i, at et egentligt gennemført agape forhold kun findes i mor-unge forholdet blandt sociale pattedyr fraregnet mennesket, men konsekvensen af dette forhold er tydeligt. Det udvalgs-kategori-erkendte konkrete, langstrakte forhold til en artsfælle får alle de konsekvenser, der får os mennesker til at kalde nogle af disse pattedyr sociale. Det er givetvis pattebetingelserne i bred forstand der udvikler socialitet på psykisk plan. Udenfor yngelplejen er disse dyr

bestemt ikke gennemført selviske, selvom Engelsted har ret i, at en menneskelig målestok for uselvskhed nok ikke finder de helt store karakterer frem til de sociale pattedyr generelt. Her kan der kun gives et 13-tal til mor-unge forholdet.

Men ud af lidt kan mere udvikle sig. Lad os vende blikket mod det menneskelige tilknytningsliv.

11. Den store fortælling om den barmhjertige fader

Lad os sammenfatte vore betragtninger om erkendelsen.

For det første har vi så at sige knyttet den forbindelse, Mammen er blevet kritiseret for teoretisk at have tabt. Der kræves et begreb om symbolsk erkendelse - eller et lignende begreb - for at kunne forklare, hvorledes alle psykiske skabninger via erkendelse knytter forbindelser til brudte interspace kredsløb. Med denne korrektion og alligevel stærkt inspireret af Mammens begreb om sansekategoriell erkendelse, har vi påpeget, at dyr generelt kan erkende brudte forbindelser i tilfældige, ikke konkrete, genstande.

Dernæst har vi for det andet teoretisk foreslået - ganske stærkt inspireret af både Mammen og Engelsted - at når psykiske dyr i korte tidsperioder skal manipulere genstande for at gøre dem til tilgængelige objekter, må disse dyr kunne præstere udvalgskategoriell erkendelse af sådanne symbolsk erkendte genstande. Herigennem er Mammen imidlertid blevet ret stærkt kritiseret for at gøre den udvalgskategorielle erkendelse menneskespecifik.

For det tredje har vi foreslået, at denne kapacitet til udvalgskategoriell erkendelse finder sit helt væsentlige domæne i yngelplejen blandt pattedyrene fraregnet mennesket.

Endelig har vi for det fjerde set den sociale kapacitet hos sociale pattedyr som en konsekvens af erfaringer med yngelplejens agapekarakter.

Konklusionen er derfor indtil videre, at begrebet om den udvalgskategorielle erkendelse må have sit primære domæne ved beskrivelsen af det sociale liv blandt psykiske skabninger, indtil vi kommer til menneskelivets højder.

Man kunne forestille sig, at visse mandlige læsere overvejer en klage til ligestillingsrådet efter at have fulgt redegørelsen så vidt. Yngelplejens barmhjertighed er i markant grad blevet beskrevet som en feminin kapacitet, hvor hannerne dog er blevet godskrevet for at være præget så meget af yngelplejelivets fordringer, så socialt levet liv kan blive muligt.

Jeg vil dog påpege det nytteløse i at klage over, at det er kvinderne, som har barmen. Gud ved, hvad ligestillingsrådet vil sige til den klage. I barmhjertighedens regie er det kvinderne, som bærer organet; det kan menneskeskabte kommissioner ikke lave om på.

Men menneskeskabte kommissioner kan lave fortællinger om, at det er for galt, at hannerne i kraft af deres organfor-spring skal være næstekærlighedens udvalgte køn.

Mennesket adskiller sig nemlig fra de øvrige pattedyr ved at være blevet udsat for et brud i det socialt levede livs kredsløb, der kun kan forbindes igen gennem fortællinger. De andre pattedyr kan i kraft af deres socialt udviklede erkendelse

etablere floklivet, så de i gensidighed hjælper hinanden med interspace problemer. Det kan mennesker ikke nøjes med; det sociale register slår ikke til. Derfor må det brydes og samles igen på en ny måde, og måden består i at mennesker laver fortællinger om, hvordan det sociale liv bør leves. Katzenelson (1985) begrebsliggør det således, at moralens inderside - som i vor sammenhæng stort set er de sociale kapaciteter vort liv i yngelplejen har givet os - må suppleres med en moralens yderside - som er menneskers fortællinger om, hvordan vi bør opføre os generelt blandt mennesker.

Det giver vistnok ingen mening at sige, at vi erkender en fortælling konkret udvalgskategorielt. Det giver mening at sige, at vi kategorierkender fortællingen, men for at fortællingens budskab kan påvirke vor symbolerkendelse, må fortællingen gøre indtryk herpå, således at vi som voksne har fortællingens budskab i vor lidenskab. At kategorierkendelse kan gøre indtryk på symbolerkendelse hos mennesker, har vi tidligere berørt.

Som voksne mennesker skal vi helst i vor symbolerkendelse have fået knyttet en fortælling om det ideelle menneskelige samliv. Dertil er vi som mennesker også naturligt indrettet, men det kræver at fortællingen er ideel i den forstand, at den løser sin opgave med at få os alle sammen til bedst muligt at hjælpe hinanden med gensidige interspace problemer.

Den kvalitet har fortællinger ikke altid haft i vor arts cirka 50.000 årige epoke.

I Gammel Testamente, 1. Mosebog hører vi om Abraham, som går i gang med et sælsomt forehavende. Han tror lidenskabeligt på en fortælling om en fader-gud, der råder over mennesker, og som i en given situation byder Abraham at slå sin egen elskede søn ihjel.

Bibelen - som ofte kaldes vor kulturs store fortælling - har et budskab om, at den himmelske løsning på bruddet i det sociale liv består i at følge en slags overindividuel fader - altså et hankønsvæsen - som - som sædvanlig kunne man fristes til at sige - ikke har nogen særlig veludviklet sans for yngelplejens natur. Man hjælper nu engang ikke sin søn med hans interspace problem ved at slå ham ihjel. Abraham selv har imidlertid som vor tidligere nævnte eksemplariske gorillahan udviklet en vis sans for yngelpleje. Abraham elsker faktisk sin søn så stærkt, som en moder kunne gøre det, men han er som menneske afhængig af at adlyde en stor fortællings budskab, selvom det er ad helvede til. Til al held ender denne gammeltestamentlige fortælling godt. Hankønsguden sender en frelsende engel, som byder Abraham at stoppe, mens legen stadig er god, og engle er symboler på kærlighedsgudinder, altså kvindelige. Det mandlige princip i fortællingen bliver altså i sidste øjeblik korrigeret af et kvindeligt, og støtter således Abrahams egne faktisk ret veludviklede yngelplejekapaciteter.

Og i den sammenhæng er det ikke uinteressant at notere sig, at Bibelens Gud, som til stadighed er en fader - altså af hankøn - i Det Nye Testamente ender med at være en ren engel. Den nytestamentlige Fader har alle moderens kapaciteter til at give ubetinget agapekærlighed til alle sine menneskebørn (Poulsen, 1993), og fortællingen om ham har i snart 2000 år sat det eksemplariske eksempel i moralens yderside i vor kultur. Denne store fortælling definerer derfor moralens yderside gennem en fortælling om moralens inderside, hvor manden har taget kvindens plads. Så kan man efter temperament

irriteres over, at forbilledet for denne moralske opførsel er af hankøn (Gud fader eller hans søn, Jesus), eller man kan medgive, at det nok især er mænd, som har trængt til et forbillede af eget køn, for at fortællingen om barmhjertighed har kunnet gøre indtryk. Kvinderne har allerede barmen, og behøver derfor ikke så stærkt et forbillede i den store fortælling. De har simpelt hen barmhjertighed som en given egenskab, der imidlertid kun kan trives ordentligt i menneskeliv, hvis mændene også har denne egenskab. Det har i udviklingen fra abe til menneske undertiden holdt lidt hårdt for hankønnet at leve op til det. Hvis det imidlertid er sådan, at først hunaber og senere menneskekvinder har været tilbøjelige til at være særligt paringsvillige overfor først hanaber og senere menneskemænd med de mest veludviklede barmhjertighedskapaciteter, kan vi øjne lyset for enden af trængslernes tunnel. Når nutidens mænd gør kur til kvinder, er det i hvert fald tydeligt at se, hvorledes de lokker dem med påstande om, at de i deres mandenatur rummer en agapekærlighed, som sætter dem i stand til at ofre snart sagt alt muligt for kvinden. Mandlige galanterier er stort set ikke andet end påtagede yngelplejeattituder overfor en kvinde. Kvinder tror ikke altid på ægtheden af sådanne attituder hos manden, men de drager tydeligvis. I psykogenetisk lys har sociale handyr givetvis i langt tid været under pres for at udvikle moderlige omsorgskapaciteter, og så har deres kulturelt bundne mandlige efterkommere oven i købet efter årtusinders famlen efterhånden fået skabt en ren engel som mandligt forbillede i den store fortælling om Gud. Menneskelige tilknytninger skal ses i lyset heraf.

12. Almennyttige

Løgstrup (1956) og Engelsted (1989) er på hver sin måde prisværdigt klare i deres radikale fortælling om, at menneskeliv kun fungerer optimalt, hvis alle mennesker - uanset køn - formår at leve gensidigt liv iscenesat af yngelplejens princip, og det er vigtigt at skelne mellem yngelpleje og yngelplejens princip. Det sidste er fortællingen om det første.

Løgstrup pointerer på sin side, at der ret beset kun er én moralsk fordring i moralens yderside, som han kalder den etiske fordring. Næsten - det vil sige den tilfældige menneskelige artsfælle vi møder på vor vej - skal behandles således, at livet lykkes for vedkommende. Det er med andre ord en fordring om at møde næsten som vort eget symbolske barn. Engelsted udreder på sin side, hvorledes det menneskelige arbejdsliv fungerer optimalt, når vi er i stand til bearbejde genstridige genstande af hensyn til almennyttens og i konsekvens heraf afhænde - det vil sige ofre - vore bearbejdede produkter til den almene pulje af midler, der hjælper os alle med vore interspace problemer. Samtidig - men ikke til gengæld - har vi mennesker optimalt set tillid til, at det almene - gennem sin pulje af bearbejdede goder - hjælper os med vore interspaceproblemer. Vi yder i vort kulturelle arbejde med moderlig offervilje og modtager kulturelle goder i barnlig tillidsfuldhed. Hvis ikke den kulturelle fortælling, som iscenesætter denne orden, er solidt funderet i et ægte yngelplejprincip, opstår den misere, som Engelsted (1984, 1989) udførligt beskriver. Kvinderne har altid haft et naturligt forspring i

offervillighed og tillid, og er sikkert af den grund blevet udnyttet på det groveste, hvad offervilligheden angår og svigtede, hvad tilliden angår. Samme kost har også udnyttede kaster og klasser været udsat for. Miseren i menneskets epoke har klart nok været, at foruden en fortælling til at sætte moralens yderside lader menneskeliv sig ikke gøre, men så længe denne fortælling ikke helt har været fortællingen om yngelplejens princip, har menneskeliv lidt store trængsler.

13. Den symbolske erkendelse af det almennyttige

Lad os nu på basis af denne beskrivelse af det særligt menneskelige indhøste nogle konklusioner vedrørende det menneskelige erkendelses- og tilknytningsliv i forskellige regier.

Moralens yderside sætter i høj grad et regulativ for egnet og ugenet menneskeføde. Regulativet bør være almennyttigt begrundet, det vil sige begrundet i et hensyn til, at et menneske, som overholder madregulativet, kunne være vort eget barn. For at kunne symbolerkende regulativet, har mennesker fået en meget følsom kapacitet til under opvæksten at lade kategorisk viden om madens bestanddele gøre indtryk på symbolerkendelsen. Mennesker kan i én kulturel iscenesættelse væmmes ved mad, som mennesker i andre iscenesættelser føler sig stærkt forbundet med. Danskere har således klare symbolerkendte oplevelser af eksempelvis mælk under indtryk af, om den kategorisk erkendt kommer fra en ko, en ged, en hest, et menneske og så videre. Mange danskere symbolerkender kun mælken som lækker, hvis det er de to førstnævnte dyr, den kommer fra.

Den menneskelige orientering til mad er imidlertid næsten totalt ufølsom overfor udvalgs-kategori-erkendelse. Det kan selvfølgelig i særlige tilfælde betyde noget, at maden er lavet af mor, men det er ikke så væsentligt. Stort set er det fint, hvis den bare er, som vor mor lavede den. Ligeledes er det ligegyldigt hvilken ko mælken kommer fra, bare det er en ko, og ikke et andet dyr.

I parringslivet er menneskers seksuelle orientering en form for symbolerkendelse, der - analogt til stofskiftet - dannes under indtryk af et almennyttigt regulativ, som lader kategori-erkendelser smede, men som er ret upåvirket af udvalgs-kategori-erkendelse. Fetichfænomenet illustrerer det ganske klart. En kvinde tænder måske på mænd i uniformer, og det er ligegyldigt hvem han er, så længe vi snakker om kvindens seksuelle orientering i parringen. Som menneske er hun dertil måske ekstra stærkt fristet, hvis han som beskrevet synger serenader til hende om hans egen iboende agapenatur, men det handler stadigvæk ikke om udvalgs-kategori-erkendelse; hun tænder nemlig i så fald på en tilfældig mand i uniform, som opfører et lille agapeshow for hende.

Den seksuelle orientering er - som den stofskiftemæssige - en symbolerkendelse hos mennesker, der påvirkes stærkt af kategori-erkendelse. Mænd i uniformer er nu engang en kategori i en kultur, hvor mænd i særlige positioner er således påklædte, så denne seksuelle orientering afslører tydeligt indslaget af kulturelle kategorier. Måske er den særlige seksu-

elle orientering, som består i at man symbolerkender sit eget køn som modsatkønnet en dannelse, som afstedkommes af uheldige fortællinger om mande- og kvindepositioner, og hvor disse kategorierkendelser på svært ransagelige måder kommer til at påvirke dannelsen af den seksuelle orientering.

Den udvalgs-kategorielle erkendelse betyder intet for seksuel orientering; men konkret erkendelse kan dog undertiden slå til med et brag i parringslivet. Manden i uniform, som synger serenade, er så vidt beskrevet blot et tilfældigt godt eksempel på modsatkønnet for pågældende kvinde. Men pludselig oplever kvinden måske, at det netop er ham, hun har savnet, og ikke nogen som helst anden. Det sker så i et øjeblik, og bestemte ikke "hen ad vejen", efterhånden som hun lærer ham at kende. Det kan selvfølgelig godt gå sådan i visse tilfælde, hvorved vi får illustreret mundheldet om, at gryden kommer i kog, når den længe har været over ilden. Det modsatte kan imidlertid lige så godt hænde; måske opdager hun "hen ad vejen", at det alligevel ikke var ham, hun havde gået og savnet, på trods af og måske lige frem i kraft af, at hun er kommet til at erkende alle sider hos ham "alt for konkret".

Udvalgs-kategorielle erkendelse af en konkret mage sker med andre ord i et "øjeblik" af den slags, som tidligere er beskrevet under moderens første psykiske møde med sit barn. På det engelske sprog er det ligefrem kutyme at mager, som oplever dette øjeblik sammen, kalder hinanden for "baby" fremover. Det er yngelplejesymbolikken, der er på spil, når mennesker knytter sig konkret til hinanden i parringslivet. At parret finder hinanden (tiltrækkende) betinges af mandens og kvindens seksuelle orientering, men knyttes de konkret, bliver de pludselig "baby", "lillemor" og "lillefar" for hinanden, og så er deres forhold fra at være betinget af krav fra de seksuelle orienteringer blevet et betingelsesløst symmetrisk offer-tillid forhold, hvor begge ofre og begge har tillid.

I den egentlige yngelpleje vil fortællingerne om det kulturelle regulativ kunne gøre indtryk på mange måder. En uheldig fortælling, som rummer kategorien "uægte børn" kan som bekendt forvolde store forstyrrelser. I øvrigt kan kategorierne "mor" og "far" gøre dybt indtryk på menneskers symbolerkendelse. Det tidligere beskrevne bortadopterede barn får måske under opvæksten kategorisk erkendelse af, at der findes en biologisk mor et sted i verden, og hvis barnet som tilvokset opsøger denne person, kan mødet mellem disse to udløse en stærk symbol- og konkret erkendt alliance på et øjeblik. De lærte aldrig hinanden at kende, med det tårevædede "gensyn" afslører, hvor stærkt den kategoriske viden om realiteterne i slægtshistorien er i stand til at skabe et symbolerkendt og konkret erkendt møde.

Arbejdslivet blandt mennesker har en ret analog natur til parringslivet. Kategorisk erkender vi de kulturelle fortællinger om forskellige jobmuligheder, og disse fortællinger kan gøre indtryk på vor arbejdsmæssige orientering, således at vi har en symbolerkendelse af, hvad vi har lyst til at være. Man kan dog næppe sige, at en lille dreng er konkret knyttet, hvis han gerne vil være brandmand, når han bliver stor. Det er kategorisk erkendelse af generelle kulturelle kategorier, som gør indtryk på symbolerkendelsen og giver ham jobmæssig orientering.

Men konkret erkendelse kan komme i det øjeblik, hvor han som voksen pludselig har fundet sit job. Nu har han knyttet sig til en konkret arbejdsplads, og så kommer yngelpleje-

symbolikken i funktion. På sin plads ofrer han sig for at præstere til det almennyttige. Arbejdets møje med genstridige genstandes forarbejdning erkendes som symbolske graviditeter, og arbejdsresultatet vil erkendes symbolsk som et barn. Det er netop på det punkt jeg (Schultz, 1998 ch 9) har kritiseret Freud for at anskue menneskers arbejdsydelse som symbolske parringsoplevelser. Har et menneske knyttet sig konkret til netop dette stykke arbejde og ikke alle mulige andre, vil arbejdets møje og resultat erkendes som symbolsk yngelpleje, ikke symbolsk samleje.

Engelsted må have ret i, at regulativet for almennyttige ofre er yngelplejens princip. Præcis derfor er det bydende nødvendigt, at mænd og kvinder har lige veludviklede kapaciteter til at yde som en mor og modtage som et barn, og i den sammenhæng kan den stadigt svirrende diskussion om eventuelle kønsforskelle få en bemærkning. Teoretisk er der nemlig et problem i påstanden om, at kvinder er bedre til yngelpleje end mænd, og af den grund skal yde hovedparten af barnepleje, for uanset om man arbejder med børn eller andet, er det under alle omstændigheder yngelplejens princip, der definerer arbejdets natur i menneskelivet. Det har psykogenetisk set været nødvendigt at indfri en fordring om, at mænd skal være på højde med kvinderne - trods disses organforspring - i barmhjertige ofre, for ellers kan det menneskelige arbejdsliv ikke fungere optimalt.

14. Mammens eksempler

Begrebet om udvalgs-kategorier belyser for mig at se noget ganske væsentligt i den menneskelige erkendelse, og jeg har ingen problemer med at udtrykke min beundring for Mammens teoretiske arbejde i den henseende. Et teoretisk arbejde, der langt overstiger mine kapaciteter til at forstå rækkevidden i alle detaljer. Mammens forsøg på at begrunde vort tilknytningssliv i dette begreb, har imidlertid voldt mig problemer. Det er nemlig den symbolske erkendelse som giver tilknytning, og kun hvor konkret erkendelse er baseret i den symbolske, er der tale om konkret tilknytning. Ellers foreligger der blot konkret erkendelse uden tilknytning, ligesom der findes masser af knyttende symbolsk erkendelse, der ikke er konkret. Lad os belyse denne konklusion lidt nærmere gennem nogle af Mammens egne eksempler på udvalgs-kategorielle erkendelse.

Først vil vi se på tre eksempler på udvalgs-kategorielle erkendelse, der som regel ikke rummer tilknytning, selv om det i særlige tilfælde kan forekomme. Det drejer sig om

et menneskes forhold til en falsk og ægte mønt. (Mammen, 1997, p.114)

et barns forhold til sin madkasse. (Mammen, 1983)

et menneskes forhold til elefanten Jumbo i Zoologisk Have. (Mammen, 1983)

Dernæst vil vi se på tre eksempler på udvalgs-kategorielle erkendelse, der nok rummer tilknytning, men på en anden måde end Mammen beskriver det. Det drejer sig om

Mendels forhold til sine bønneplanter. (Mammen, 1986, p. 189)

Mammens forhold til en lille lerfigur lavet af hans barn. (Mammen, 1997, p. 114).

et menneskes forhold til den pokal Danmark vandt i fodbold 1992. (Jeg ved ikke om Mammen har beskrevet dette eksempel, men jeg har hørt ham bruge det i foredrag).

Endelig vil vi se på tre eksempler på udvalgs-kategori-er-ken-delse, hvor tilknytning indiskutabelt foreligger, men hvor de to sidste eksempler rummer teoretiske problemer for Mammen, og hvor det første blot illustrerer denne artikels hovedpåstand. Det drejer sig om

et barns forhold til sin mor. (Mammen, 1997, p.113).

et menneskes forhold til sin ven. (Mammen, 1997, p. 117)

et menneskes forhold til sin ægtefælle. (Mammen, 1986, p 198; 1997, p. 117)

Et menneskes forhold til en falsk og ægte mønt. Mammen hævder, at ægthed henholdsvis falskhed er objektive egenskaber i konkrete mønter. Deri har han ret, men næppe ret i, at ingen computer sansekategorielt kan skelne den falske fra den ægte. Det kommer imidlertid an på spørgsmålet om definitionen af penge, og i dette spørgsmål ligger der teoretiske kviksandsdybder, vi ikke må fortabe os i, men et par bemærkninger er nødvendige.

Generelt beskrevet er penge en kategori der rummer genstande, som et kulturelt regulativ tildeler bytteværdi. At afgøre om en mønt faktisk tilhører denne kategori eller kun ligner et eksempel fra kategorien, afhænger af regulativets regler. Engang kunne man afgøre spørgsmålet om en konkret mønts ægthed sansekategorielt ved at bide i den, fordi det kulturelle regulativ fortalte, at ægtheden henholdsvis falskheden afslørede sig i og med materialets sansekategorielle beskaffenhed. I vor kultur afgøres ægthedsspørgsmålet ved at undersøge, om mønten er fremstillet på det autoriserede værksted, og Mammens pointe er selvfølgelig, at denne regel ikke kan ses på mønten direkte, men indirekte ved hjælp af computerteknologi kan eksperten måske godt afgøre ægthedsspørgsmålet sansekategorielt, selvom det aldrig er det kulturelle regulativ en computer afslører.

Det forekommer mig imidlertid, at Mammen i dette eksempel beskriver noget ganske atypisk for hans pointe om konkret erkendelse, for identifikation af "en ægte mønt" er ikke konkret erkendelse. Det er kategorisk erkendelse af et tilfældigt godt eksempel på kategorien ægte mønter, og mennesker knytter sig til sådanne i deres symboler-ken-delse, fordi den kulturelle fortælling om penges værdi har gjort indtryk.

Det vil i øvrigt være usædvanligt for et menneske at knytte sig konkret til en bestemt mønt. Sålænge et menneske manipulerer en given mønt er den selvfølgelig konkret erkendt, hvad enten den er ægte eller falsk. Får jeg via en ekspert afgjort dens ægthed, er jeg imidlertid totalt foruden konkret tilknytning til netop denne mønt, og bytter den hjertens gerne med en anden ægte mønt. Også selvom jeg i lang tid har haft netop denne mønt i lommen, og ved hvor jeg fik den fra. Det gælder endog, hvis jeg er gni-er eller møntsaml-er. Undtagelsen herfra er selvfølgelig, at et menneske kan knytte sig til en mønt, som

en elsket person har haft i hånden engang. I det tilfælde er der en tilknytning til netop denne mønt og ikke nogen som helst anden, men så ligger tilknytningen også i at mønten er et symbol på et forhold til et andet menneske, og ikke i, at mønten erkendes konkret.

Et barns forhold til sin madkasse. Her kan Mammen meget vel have ret i, at madkassens numeriske identitet kan betyde noget for tilknytningslivet, fordi vi om børnehavebørn ved, at de i denne alder kan være meget forbundne med netop deres egen tandbørste, deres eget skab, deres egen hårdt prøvede madkasse og så videre. Principielt er eksemplet imidlertid af en art, som normalt er konkret erkendelse uden tilknytning. Hvis børnehavebarnets søster får en ny madkasse i fødselsdagsgave, vil det måske selv også gerne have en ny, og hvor ofte ser man ikke børn få en ny skoletaske, og jublende - i øjeblikket - knytte sig konkret til denne nye smarte sag, som de i fremtiden skal dele tilværelse med, og hvor barnet endvidere uden nogen som helst sindsrørelse ser den gamle blive kasseret i skraldespanden, selvom det hen ad vejen lærte netop denne skoletaske godt at kende ganske konkret. Stillet over for en ny øjeblikkelig konkret tilknytning, bliver det konkrete liv med den gamle tilknytning til slige genstande ofte kvittet øjeblikkelig.

Et menneskes tilknytning til elefanten Jumbo i Zoologisk Have. Lad os sige, at jeg har set denne elefant nogle gange via besøg i Zoologisk Have, og ganske konkret erkender denne elefants numeriske identitet. Jeg erfarer så i TV avisen, at Jumbo er død, og at en ny elefant har fået dens plads. Selvfølgelig erkendte jeg Jumbo konkret, men knyttede mig egentlig aldrig specielt til den. Jeg er dog generelt symbolsk forbundet med alle pattedyr, fordi de kalder yngelpleje-affekter frem hos de fleste mennesker, så vi symboler-ken-dem generelt som søde dyr, og vil gerne pleje dem lidt. Hvis det kulturelle regulativ ellers havde tilladt det, ville jeg såmænd gerne have ofret lidt mad på Jumbo, som på så mange andre tilfældige gode eksempler på plejeindbydende skabninger.

Men faktisk rummer afskeden med Jumbo mig ingen problemer, for jeg blev aldrig knyttet til den trods konkret erkendelse. Måske er der dog en anelse vemod hos mig, men den er bagatelagtig, og jeg har ingen problemer med at se Jumbos afløser som fuldt tilfredsstillende for min trang til at omgås søde dyr.

Anderledes er det nok for en eller anden dyrepasser - uanset køn. Vedkommende har i lang tid plejet Jumbo som sit symbolske barn, og så gør det ondt at miste.

Men den konkrete erkendelse af netop Jumbo giver ikke i sig selv anledning til tilknytning. Kun når den konkrete erkendelse er baseret i symbolsk yngelpleje er der tilknytning, og den melder sig selvfølgelig ret hurtigt ved konkret erkendelse af pattedyr. Man skal ikke ofre sig ret længe for sådan en skabning, før den konkrete erkendelse tilknytter. Det er derfor nok lettere for en bondemand at bytte sin ægte mønt end sin ko med noget andet, hvis ikke bondemanden kategorier-ken-dende gør sig lidt ufølsom over for sine dyr, men denne disciplin behøves ikke over for de ligeså konkret erkendte mønter i pungen.

Mendels forhold til sine bønneplanter. Mammen er ret sikker på, at Mendel holdt af sine bønneplanter. Det er jeg også. Jeg tror bare ikke på, at denne tilknytning er begrundet i hans kapacitet til at hitte konkret rede på planternes numeriske identiteter.

Faktisk tror jeg, at Mendel ville have haft lige så let ved at fastholde den numeriske identitet hos en plante, han specielt afskyede og gerne skilte sig af med. Allerede i det sociale liv hos pattedyr før mennesket, må der kunne hittes rede i de specielt gode og de specielt onde artsfæller. Den onde artsfælle bliver ligeså konkret erkendt som den gode. Ligeledes bliver afskyelige genstande erkendt lige så konkret som indbydende, så længe dyr og mennesker rumsterer med dem i tid.

Mendel var munk, så vidt jeg er orienteret. Han har fundet sin plads i en kulturelt defineret position, hvor man bestræber sig på at opdyrke yngelplejprincippet i særlig høj grad. Hans overordnede kaldes fædre og hans jævnbyrdige brødre. Yngelplejprincippet er i sandhed i højsædet i Mendels hus.

Mendel har derfor sikkert elsket sine planter som små børn. Det har Mammen ret i. Dog ikke fordi han erkendte dem konkret, men fordi fortællingen om skaberværket påvirkede hans symbolerkendelse således, at han elskede alle de Guds skabninger, som han konkret forvaltede.

Mammens forhold til en lerfigur lavet af hans barn. Jeg tror at Mammen, som alle os andre, under flytterod og oprydninger kender til problemet med alle de konkrete erkendelser, vi skal tage stilling til. Her ligger en gammel mølædt lampeskærm, som vi konkret levede sammen med i svundne tider, og der ligger en gammel kladder til et manuskript, der senere blev til en artikel. Ud med al det gamle ragelse. Trods konkret erkendelse er vi overhovedet ikke knyttet.

Men pludselig kan man i sådanne situationer falde i staver. At smide tantes velmente rædsel af en fødselsdagsgave ud, er en symbolsk afvisning af tante, og hende er man trods alt knyttet til, trods den divergerende smag i husgeråd. Måske skulle man alligevel gemme? Nej, man gør sig lidt hård. Man har ikke plads til al det ragelse, og tante ser det jo ikke.

Men står man som Mammen med sit eget barns gribende skulptur fra tredje klasses formingsundervisning i hånden er sagen klar. Denne skulptur skal for evigt bevares. Sit eget barns offergave vil man trods alle mere kategorisk erkendte kritiske betragtninger bevare for enhver pris.

Det er imidlertid ikke den konkrete erkendelse, som redder lerfiguren fra skraldespanden, for alt det ragelse der allerede ligger der, er ligeså konkret erkendt. Det er den yngelplej-symbolisk erkendte tilknytning i lerfigurens numeriske identitet som afgør sagen.

Et menneskes forhold til den pokal Danmark vandt i fodbold i 1992. På Nationalmuseet stod en periode en pokal som danskere valfartede for at se. Hvorfor kunne danskere dog knytte sig til en sådan konkret erkendt pokal?

For pokalen er selvfølgelig konkret erkendt; det var netop den, vi vandt i fodbold og ikke nogen som helst anden, og Mammen har ret i, at en nøjagtig kopi ville være uinteressant, men det er ikke den konkrete erkendelse, der skabte tilknytningen. Den pokal tyskerne vandt i 1996 gider danskere ikke gå ret langt for at se, selvom danskere magter at erkende den lige så kon-

kret. Måske er det i virkeligheden samme konkrete pokal tyskerne overtog, og så kunne man jo forstærke argumentet. Sagen er, at kategorierne dansker og tysker er kulturelt definerede positioner, som har gjort stort indtryk på de fleste danskere og tyskeres symbolerkendelse. Man kan faktisk diskutere berettigelsen i at kategorisere et menneske som dansker, hvis dette indtryk på symbolerkendelsen ikke har fundet sted. Så danskerne er knyttede til alt, der er dansk, og yngelplejssymbolikken gemmer sig i den kendsgerning, at det er vort fædreland, hvori vi taler vort moders-mål.

Derfor er konkret erkendte symboler på danskernes præstationer i stand til at give tilknytninger hos danskere.

Et barns forhold til sin mor. Vi behøver vist ikke vade ret meget i dette eksempel. Det er som sagt prototypen på den slags udvalgs-kategoriell erkendelse, som har raffineret vor kapacitet til udvalgs-kategoriell erkendelse. Vi husker imidlertid, at menneskelivets fortælling om kategorierne "mor" og "barn" kan afstedkomme et tårevædet "gensyn" mellem det bortadopterede barn og den biologiske mor, og en sådan konkret symbolerkendelse dannet under indtryk af en fortælling er utænkelig blandt de andre pattedyr. Fortællingen om yngelplejprincippet har tilsyneladende bevirket, at den konkrete symbolerkendelse af forældre og børn gør indtryk for livet, det vil sige for evigt, således at man stadig er sin mors barn, når man er blevet 50 år gammel. Hos de andre pattedyr formår det konkret erkendte liv med familiemedlemmerne i yngelplejens lange tidsperiode endside det konkrete første møde ikke at knytte for evigt. En pattedyrsunge, som er ved at være tilvokset, bliver lidt efter lidt afvist af sin mor og tilknytningen går hermed fløjten.

Vi medtager dette kerneeksempel som afsæt for nogle teoretiske belysninger af problemer Mammen har i de følgende to sidste eksempler.

Et menneskes forhold til sin ven. Mammen (1997) skriver side 117:

"Når vi vælger vore venner, eller måske ligefrem vores ægtefælle, så kan det godt være, at det foregår i forhold til visse kriterier, som skal være opfyldt, selv om vi ikke går og formulerer dem for os selv, og måske heller ikke gør os dem klart. Men selv om vi nødtigt vil indrømme det, så er det næppe sådan, at ikke også andre kunne have levet op til kriterierne. På det tidspunkt har vi imidlertid etableret et særligt forhold til netop dette menneske, og det forhold er ikke alene begrundet i kriterierne. Hvis det var det, så ville vi jo vælge om igen, hver gang der kom en anden, som også levede op til kriterierne, eller måske endda gjorde det bedre, eller hvis den udvalgte blev syg eller svækket. Det gør vi imidlertid ikke, i hvert fald ikke uden videre, fordi det ikke længere blot er kriterierne, der betinger valget, men det konkrete og i forhold til kriterierne også delvist tilfældige menneske, som vi har valgt at etablere forholdet til."

Mammen beskriver her, hvorledes den konkrete erkendelse af en udvalgt ven beskytter os mod fristelser fra andre gode eksempler på mennesker, der lever op til vore venskabskriteri-

er. Når først den udvalgte ven er konkret erkendt vinder denne udvalgskategorielle erkendelse over de kriterier - og her underforstår jeg sansekategorielle kriterier - som betingede at venskabet overhovedet blev etableret. Endvidere er Mammen inde på, at slige fristelser til utroskab mod et knyttet venskabsbånd kan forekomme, men ikke "uden videre".

Mammen illustrerer her sit problem med at udelukke hunden Trofast fra de udvalgskategorielle erkenderes gode selskab. Starten på beskrivelsen passer lige så godt på Trofast som på mennesker, og vi kender godt hundens kriterier for at knytte venskabsbånd. Den knytter sig til særligt udvalgte, som plejer den som en hvalp. Havde Mammen for det første inkluderet Trofast og for det andet holdt sig til sociale pattedyr fraregnet mennesket, kunne han have undgået problemet med utroskab. Mennesker er måske ikke utro "uden videre", men hunden er det aldrig, så længe den ikke svigtes i sin ensidige tillidsposition i agapeforholdet.

Vi har nævnt, at en vildtlevende hunds egen mor vil svigte sin hvalp, når den vokser til. Hun vil ikke længere ensidigt befinde sig på den ofrendes side i det asymmetriske agapeforhold. Det vil et menneske med en hund imidlertid som regel gerne. Derfor svigter hunden aldrig. Den hedder ikke bare Trofast, den er det.

Den er dog ikke fast i en tro på fortællinger, som mennesker er det. Når mennesker knytter venskabsbånd, er kriterierne af en anden art end for hunden Trofast, men stadigvæk ikke af sansekategoriell art. Menneskelige venskabsbånd knyttes under indtryk af en fortælling om "venskab", og denne fortælling handler vist nok først og fremmest om søskendelivets princip. I venskaber ofrer man sig for hinanden, som var man søskende, og derfor bryder man ikke med sin ven "uden videre". Man bryder dog, hvis ikke søskendelivets princip overholdes af begge parter.

Den konkrete erkendelse betyder imidlertid intet specielt for venskabelige forbindelser. Tænker man for eksempel på sine arbejdskolleger, er alle individer lige konkret erkendt som netop dem og ingen andre. Det individ, man faktisk er ven med, er selvfølgelig også konkret erkendt. Så den konkrete erkendelse af andre mennesker skiller ikke venner fra bekendte og sågar fjender. De sidstnævnte er også konkret erkendt.

Det er i fortællingen om familielivets principper at menneskelige bånd adskiller sig fra sociale bånd blandt de øvrige pattedyr. De har kun familieliv men ingen principper. Lad næste og sidste eksempel belyse det.

Et menneskes forhold til sin ægtefælle. Der er i følge Mammen visse personer, som ikke kan knytte sig til andre mennesker overhovedet, og selvom Mammen indrømmer begrænset kendskab til psykopatologi, så tøver han dog ikke med at have et godt øje til skizofrene og psykopater, når disse tilknytnings-svage mennesker skal udpeges.

De skizofrene kan i følge Mammen kun erkende sansekategorielt. De bombarderes så at sige af en sansekategoriell rigdom, men kan ikke fastholde genstande konkret.

Mit kendskab til psykopatologi er også begrænset, men jeg vil dog som Mammen alligevel vove pelsen. Jeg mener at vide, at visse skizofrene kan være sygeligt knyttet til en konkret genstand - et konkret hårspænde for eksempel - og deres verden styrter sammen, hvis man bryder forbindelsen.

Psykopatens problem er i følge Mammen, at vedkommende ikke kan forpligte sig på sine intakte konkrete erkendelser. Men hvorfra får Mammen dog fordringen om forpligtelse. Er man knyttet kræves ingen præstation, for kræves det, er man ikke knyttet.

Den skizofrene mand er i følge Mammens teori næppe gift, for han kan ikke få øje på hende, og hvis han alligevel af uransagelige grunde er blevet gift, tror han, at konen lige så godt kan være en anden. Psykopaten kan meget vel være gift, men han render fra hende, så såre han kan komme afsted med en anden, der er et bedre tilfældigt eksempel på hans seksuelle orientering.

Sikken en redelighed. Hvis man lavede et politisk parti for alle mennesker som i deres liv har svigtet ægtefællen for at rende med et bedre eksempel på deres seksuelle orientering, kunne psykopatisk folkeparti meget vel blive større end socialdemokratiet.

Jeg synes ikke, det er Mammens niveau værdigt at forfalde til det gamle trick med at patologisere, men jeg kan godt se hans problem. Problemet er nemlig, at vi mennesker næppe kan være et andet voksent menneske - fraregnet vore voksne børn - mere konkret forbundet end netop vor ægtefælle, og som følge heraf burde ægtefæller med intakt udvalgskategoriell erkendekapacitet være beskyttet mod svigt uden at skulle præstere nogen som helst "forpligtelse". Nogle af os render imidlertid fra hinanden. Med intakt "menneskelig sans" burde det ikke kunne ske, for så har Mammens teori et problem. Det kan imidlertid løses, hvis det kun er mennesker med defekt menneskelig sans som svigter en ægtefælle. Især hvis de gør det "uden videre", og det kunne være interessant at se Mammen udfolde, hvad der kan ligge i "uden videre".

Vi husker, hvor trofast vor gamle ven hunden Trofast er overfor sit menneske. Sociale forhold knytter nemlig af sig selv uden forpligtelse. Vi ved endvidere, at voksne mennesker undertiden har fået etableret sig i et ægteskab, som i sin natur er alt for socialt, og derfor ret beset umenneskeligt. "Han følger hende som en lille hund" eller "hun holder på ham gennem kvaliteten af hendes frikadeller" eller "de to ægtefæller har fået viklet sig ind i en forfærdelig symbiotisk relation, hvor de ikke formår at markere sig over for hinanden som voksne mennesker". Sådanne udsagn om ofte meget holdbare ægteskaber afslører, at holdbarhed i sig selv er problematisk i voksne menneskers tilknytningsliv. Der skal mere til. Der skal nemlig være tale om, at ægtefællernes symbolerkendelse i kraft af en fortælling om ægteskabets ukrænkelighed er blevet lidenskab hos dem. Med denne lidenskab som ballast kan mennesker befinde sig i holdbare ægteskaber uden præstation, og den såkaldte "ægteskabelige forpligtelse" står ikke længere som en ren kategori man tvinger sig selv ind i, men som en kategori, der har gjort indtryk på symbolerkendelsen.

Problemet for moderne ægtepar er imidlertid, at mange nutidige mennesker er kommet til at tvivle på fortællingen om ægteskabets ukrænkelighed. Deres såkaldte "ægteskab" - som efter min mening retteligt burde kaldes "parforhold" - er nemlig knyttet via en fortælling om, at man bør gå fra hinanden som voksne mennesker, så såre man ikke længere passer sammen. Nu skulle denne fortælling imidlertid ikke forvalde Mammens teori problemer, hvis den massivt opbyggede konkrete tilknytning kærestefolk imellem sikrede, at de passer

sammen. Men lige præcis dette meget konkrete kendskab til parteneren er ofte grunden til, at man vil skilles. "Nu laver hun den åndssvage bevægelse igen", "nu siger han det, han altid siger", og så videre. Sådanne irritationer fra det alt for konkrete gensidige kendskab til partnere truer snarere end styrker tilknytningen, og man føler sig langt mere knyttet til den smarte sag, man nyligt har forelsket sig i, og som man følgelig slet ikke kender så godt.

Jeg vil gerne moralisere lidt. Fortællingen om den kulturelle kategori "ægteskab" handler om, at man til døden skal være hinanden symbolsk forbundne som "baby", "lillemor" henholdsvis "lillefar". Et løfte om, at denne fortælling skal forbinde, bør kun gives, hvis man kan mærke, at en forbindelse med den udvalgte under indtryk af denne historie er lidenskab, og hvis det er tilfældet, giver den ægteskabet en særlig dyb kvalitet, som giver holdbarhed af sig selv. Man kan imidlertid sagtens som nutidsmenneske lade sig nøje med fortællingen om, at man skal være hinanden forbundet til livet skilles. Så er man hinanden forbundne i et parforhold, og så kan man selvfølgelig "arbejde på" at livet ikke skiller, og det er et arbejde, der let mislykkes, for den konkrete erkendelse gør det ikke alene; snarere tværtimod. Jeg tror, at mange nutidsmennesker lider under en forvirring fra konkurrerende fortællinger om principperne for voksne menneskers samliv. Hvorfor skulle man "arbejde på" holdbarhed i et parforhold, når den fortælling man lidenskabeligt rummer i sin symbolerkendelse så markant påbyder partnerne at være voksne mennesker i deres forhold, og netop ikke symbolske babyer og forældre for hinanden, sådan som fortællingen om ægteskabet lyder. Måske er vi i udtalt grad blevet inkonsekvente - men næppe patologiske - i vore parrelationer. Jeg tror i hvert fald gerne på, at mange nutidsmennesker fra fortællingen om parforholdet henter fordringen om at stille betingelser som et voksent menneske til deres partner, samtidig med at de fra fortællingen om ægteskabet henter en fordring om den symbolske yngelplejes betingelsesløse agape. Sit rigtige barn svigter man trods alt aldrig. Så er man patologisk. Skal ens voksne partner rummes i en lignende lidenskab - i en såkaldt stor kærlighed - som gennemfører en symbolsk yngelkærlighed radikalt i en seksuel alliance, må parterne have fortællingen om en sådan alliance som lidenskab og gennem et ritual forbinde hinanden konkret i den. Sker det, er deres alliance holdbar, men ikke grundet social, konkret tilknytning, for i så fald ser man det tidligere nævnte såkaldte "symbiotiske" sociale roderi udfolde sig.

15. Fortællingen om ikke at ligge under for fortællinger

Lad os afslutte med at konstatere det fortvivlende ved en fortælling, som hævder, at mennesker klarer deres konkrete tilknytninger i kraft af social natur. Der er ingen mening i en fortælling om, at vi blot skal stole på anvisningerne fra vor sociale natur, og så i øvrigt "selv" markere lidt grænser her og der. Vort "selv" bliver i så fald afspist med en fortælling, som hævder, at vi ikke skal ligge under for fortællinger. Det bliver vi imidlertid nødt til. I modsat fald kan det menneskelige

interspace problem ikke forbindes, og så bombarderer vi først for alvor hinanden med fortællinger i håbet om, at nogle af dem kan komme til at gøre indtryk på vor symbolerkendelse. Set i lyset af lange stræk i menneskelivet er det imidlertid kun gode fortællinger, som kan røre menneskers symbolerkendelse. Derfor fortæller vi de gode gamle om og om igen. Jeg ved godt, at denne artikel har støttet sig lidt vel kraftigt til en efterhånden ret gammel fortælling fra vor egen kultur om barmhjertighed og tillid, men det er nok også ret beset en ganske god fortælling.

Referencer

- Engelsted, N:(1984): Springet fra dyr til menneske. Kbh: Dansk psykologisk forlag.
- Engelsted, N:(1989): Personlighedens almene grundlag. Århus Universitetsforlag.
- Engelsted, N:(1997): Fortsatte betragtninger over psi. I:(eds): Bertelsen, P. m.fl: Erkendelse, stræben, følelse. p 73-102. Århus Universitetsforlag.
- Engelsted, N:(1998): Kongresoplæg, 4th ISCRAT Congress, 10. juni.
- Fog, J:(1986): Adskilt i forbundethed. I: Psyke & Logos, 1. p 86-108.
- Gammel Testamente, 1. Mosebog.
- Harlow, H.F:(1971): The Nature of Love. San Francisco: Albion Press.
- Katzenelson, B:(1985): Moralens inderside. I: Psyke & Logos, 2. p 354-377.
- Løgstrup, K.E:(1956): Den etiske fordring. Kbh: Gyldendals forlag.
- Mammen, J:(1983): Den menneskelige sans. Kbh: Dansk psykologisk forlag.
- Mammen, J:(1986): Erkendelse som objektrelation. I: Psyke & Logos, 1. p 178-202.
- Mammen, J:(1997): Menneskebilleder i psykologien - og en diskussion med teologien. I:(eds): Bertelsen, P. m.fl: Erkendelse, stræben, følelse. p 103-120. Århus Universitetsforlag.
- Mammen, J:(1998): The Psyche as "Res Extensa". Kongresoplæg, 4th ISCRAT Congress, Århus, 10. juni.
- Poulsen, H:(1991): Conations. Århus Universitetsforlag.
- Poulsen, H:(1993): Guds kærlighed og menneskenes. Århus Universitetsforlag.
- Schultz, E:(1988): Personlighedspsykologi på erkendelsesteoretisk grundlag. Kbh: Dansk psykologisk forlag.
- Schultz, E:(1997): Kærlighedens natur. I:(eds): Bertelsen, P. m.fl: Erkendelse, stræben, følelse. p 199-212. Århus Universitetsforlag.
- Schultz, E:(1998): Frihed og bånd i menneskelivet. København. Dansk Psykologisk Forlag.
- Stern, D:(1985): Barnets interpersonelle univers. Kbh: Hans Reitzels forlag. (udg: 1997).